

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**
Факультет захисту рослин, біотехнологій та екології

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХІСТУ

Завідувач кафедри
екології агросфери та
екологічного контролю
Олена НАУМОВСЬКА

_____ (підпис)

« ____ » _____ 2025 р.

БАКАЛАВРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему «Особливості впровадження СЕО в містах України»

Спеціальність 101 Екологія

Гарант освітньої програми

Доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри загальної екології,
радіобіології та безпеки
життєдіяльності

_____ **Володимир БОГОЛЮБОВ**

(підпис)

Керівник бакалаврської кваліфікаційної роботи

Кандидат сільськогосподарських наук,
Доцент кафедри екології агросфери
та екологічного контролю

_____ **Світлана ПАЛАМАРЧУК**

(підпис)

Виконала

_____ **Вікторія ПЕРЕКУТА**

(підпис)

КИЇВ – 2025

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**
Факультет захисту рослин, біотехнологій та екології

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
екології агросфери та
екологічного контролю

(назва кафедри)

Наумовська О.І.

(підпис)

(ПБ)

«___» _____ 20__ р.

З А В Д А Н Н Я

на виконання бакалаврської кваліфікаційної роботи студентці

Перекуті Вікторії Іванівні

(прізвище, ім'я, по батькові)

Спеціальність 101 «Екологія»

(код і назва)

Тема бакалаврської кваліфікаційної роботи «**Особливості впровадження
СЕО в містах України**»

затверджена наказом ректора НУБіП України від «___» ___ 20__ р. №___

Термін подання завершеної роботи (проекту) на кафедру _____

20__ р.

(рік, місяць, число)

Вихідні дані до бакалаврської кваліфікаційної роботи: законодавчі акти,
навчальна та наукова література, офіційні статистичні матеріали, звіти СЕО.

Перелік питань, які потрібно розробити: проаналізувати законодавчу та
нормативно-правову базу щодо проведення стратегічної екологічної оцінки;
Здійснити аналіз документів державного планування міст України;
Дослідити результати впровадження в українських містах документів
державного планування України та їх результати; Узагальнити інформацію
щодо документів державного планування та розробити відповідні висновки.

Дата видачі завдання “___” _____ 20__ р.

Керівник бакалаврської кваліфікаційної роботи Паламарчук С.П.

(підпис)

Завдання прийняв до виконання

(підпис)

Перекута В.І.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ СТРАТЕГІЧНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОЦІНКИ	8
1.1. Основи стратегічної екологічної оцінки	8
1.2. Визначення, зміст і мета проведення СЕО. Зв'язок зі збалансованим розвитком	13
1.3. Можливості та переваги СЕО порівняно з оцінкою впливу на навколишнє середовище	18
II. ЗАКОНОДАВЧІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ СЕО В УКРАЇНІ	25
2.1. Нормативно-правові документи при застосуванні СЕО	25
2.2. Процес розроблення стратегій, планів і програм. Мета та завдання оцінювання	28
III. ПРОВЕДЕННЯ СТРАТЕГІЧНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОЦІНКИ В УКРАЇНІ	31
3.1. Підготовка заяви про обсяг СЕО	31
3.2. Звіт про стратегічну екологічну оцінку	37
3.3. Досвід проведення СЕО стратегій розвитку в українських містах	41
3.4. Участь громадськості у проведенні стратегічної екологічної оцінки	56
ВИСНОВКИ	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	63

ВСТУП

Одним з інструментів реалізації екологічної політики є екологічна оцінка. Екологічна оцінка заснована на простому принципі: легше виявити і запобігти негативним для довкілля наслідкам діяльності на стадії планування, ніж виявляти та виправляти їх на стадії її провадження. Системи екологічної оцінки планованої діяльності нині використовуються практично в усіх країнах світу і багатьма міжнародними організаціями як превентивний, попереджувальний інструмент екологічної політики.

Екологічна оцінка зосереджена на всебічному аналізі можливого впливу запланованої діяльності на довкілля і використанні результатів цього аналізу для запобігання або пом'якшення екологічних наслідків. Такий підхід стає особливо актуальним з огляду на поширення уявлень про збалансований (сталий) розвиток, оскільки він дає можливість враховувати, поряд з економічними, екологічні фактори вже на стадії формулювання цілей, планування та прийняття рішень про провадження тієї чи іншої діяльності.

Наприкінці 70-х рр. ХХ ст. у практиці багатьох країн закріпилася оцінка впливу на навколишнє середовище різноманітних проектів господарської діяльності. Утім, у 80-х рр. ХХ ст. зріс інтерес до аналізу можливих екологічних наслідків, що стосуються не тільки проектів будівництва конкретних господарських об'єктів, а й стратегічних рішень: планів територіального та галузевого розвитку, комплексних програм, стратегій, нормативно-правових актів.

Аналіз екологічних наслідків стратегічних рішень отримав назву «стратегічна екологічна оцінка» (СЕО). СЕО упродовж останнього десятиріччя застосовується в багатьох країнах світу. Проведення СЕО в ЄС регулюється Директивою 2001/42/ЄС про оцінку впливу окремих планів і програм на навколишнє середовище. Основні положення цієї Директиви стали підґрунтям для підготовки Протоколу про стратегічну екологічну

оцінку до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (Конвенція Еспо).

Протокол про СЕО був підписаний у травні 2003 р. в Києві на 5-й Всеєвропейській конференції міністрів охорони навколишнього середовища «Довкілля для Європи». Україна також підписала Протокол про СЕО, але досі не ратифікувала його.

В Україні є передумови для імплементації процесу СЕО, пов'язані з розвитком стратегічного планування та національної практики застосування екологічної оцінки. У 2013–2014 рр. вперше в Україні стратегічна екологічна оцінка проводилася для стратегії регіонального розвитку, а саме для Стратегії розвитку Дніпропетровської області на період до 2020 року. Це відбулося за сприяння проектів міжнародної технічної допомоги «Розбудова спроможності до економічно обґрунтованого планування розвитку областей і міст України» (Проект РЕОП) і «Місцевий економічний розвиток міст України» (Проект МЕРМ), що впроваджуються відповідно Конференційною радою Канади.

Стратегічна екологічна оцінка канадських муніципалітетів за фінансової підтримки Уряду Канади. Для проведення регіональної СЕО в межах Проекту РЕОП була розроблена та апробована методологія, що ґрунтується на досвіді інших країн та адаптована до законодавчих вимог і практики планування регіонального розвитку в Україні. Ця робота стала підґрунтям для вироблення та практичної апробації методології СЕО, а також для підготовки матеріалів навчальної програми з СЕО для державних службовців та представників органів місцевого самоврядування.

I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ СТРАТЕГІЧНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОЦІНКИ

1.1. Основи стратегічної екологічної оцінки

Вперше екологічна оцінка як оцінка проектів планової діяльності була запроваджена у США. У 1969р. Конгрес США прийняв Закон про національну політику у сфері навколишнього середовища (U.S. National Environmental Policy Act, NEPA), який зобов'язав усі федеральні агенції брати до уваги та оцінювати екологічні наслідки проектів законодавчих документів і проектів господарської діяльності.

Екологічна оцінка (англ. environmental assessment, EA) — процес систематичного аналізу та оцінки екологічних наслідків запланованої діяльності, консультацій із заінтересованими сторонами, а також врахування результатів цього аналізу та консультацій у плануванні, проектуванні, схваленні та провадженні такої діяльності.

З часу своєї появи екологічна оцінка була суттєво вдосконалена. Нині оцінка впливу на навколишнє середовище широко використовується на національному рівні в багатьох країнах світу для оцінки проектів планової діяльності. Найбільш вагомими тенденціями розвитку екологічної оцінки та її механізмів спостерігаються в тих країнах, які першими її застосували, зокрема це США (1969 р.), Австралія (1973 р.), Канада (1973 р.), Нова Зеландія (1973 р.), і Франція (1976 р.).

Екологічна оцінка широко застосовується упродовж останніх десятиріч і на міжнародному рівні, а саме:

- у 1985 р. була прийнята Директива Європейського економічного співтовариства з екологічної оцінки;
- Світовий Банк та інші міжнародні організації визначили процедуру екологічної оцінки, яка має сприяти впровадженню процесу оцінювання в багатьох країнах з метою забезпечення інвестиційної привабливості проектів;

- у Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (Конвенція Еспо) визначено принципи і положення щодо екологічної оцінки проектів та іншої діяльності, що мають транскордонний вплив;
- у 1992 р. у Рамковій конвенції ООН про зміну клімату та Конвенції про біологічне різноманіття введено додаткові вимоги до екологічної оцінки.

Вчені країн Заходу виділяють 4 основні етапи розвитку екологічної оцінки:

- 1) початковий — введення основних принципів, організаційних заходів і аналітичних методів проведення екологічної оцінки (початок 70-х рр. ХХ ст.);
- 2) розширення масштабів — поступове залучення до екологічної оцінки соціальних та інших факторів (здоров'я людей, ризик тощо), удосконалення можливостей участі громадськості, приділення більшої уваги управлінню впливом (кінець 70-х — початок 80-х рр. ХХ ст.);
- 3) переорієнтація процесу — підвищена увага до кумулятивного впливу; інтеграція екологічної оцінки проектного рівня з розробленням стратегій, планів, програм і регулюванням, а також введення моніторингу, аудиту та інших післяпроектних процедур (середина — кінець 80-х рр. ХХ ст.);
- 4) наближення до сучасної моделі збалансованого розвитку — розроблення СЕО, нові вимоги до екологічної оцінки, а також розроблення методологічних засад проведення інтегрованої оцінки.

Поява СЕО викликана тим, що у 80-х роках ХХст. зріс інтерес до аналізу можливих екологічних наслідків, що стосуються не тільки проектів будівництва конкретних господарських об'єктів, а й стратегічних рішень: планів територіального та галузевого розвитку, комплексних програм, стратегій, нормативно-правових актів.

Аналіз екологічних наслідків стратегічних рішень отримав назву «стратегічна екологічна оцінка» (СЕО). Стратегічна екологічна оцінка є другою після ОВНС стадією розвитку екологічної оцінки.

У 1990 р. уряд Канади видав Директиву про екологічну оцінку проектів політик, планів і програм, яка була оновлена в 1999 р. У Директиві визначено необхідність розгляду міністерствами і відомствами потенційних впливів на довкілля політик, планів і програм.

У Директиві чітко визначено зобов'язання міністерств і відомств: вони повинні враховувати масштаби і характер ймовірних екологічних наслідків кожної стратегічної ініціативи та необхідність вживання запобіжних заходів зі зменшення або усунення несприятливого впливу. Рішення щодо реалізації стратегічної ініціативи має враховувати результати СЕО, яка використовується для сприяння досягненню цілей збалансованого розвитку Канади. СЕО упродовж останнього десятиріччя застосовується у 27 країнах ЄС, в Австралії, Канаді, Новій Зеландії та США.

СЕО застосовують міжнародні агентства допомоги розвитку, а також міжнародні фінансові організації, такі як Світовий Банк та Європейський банк реконструкції та розвитку.

Останнім часом активно впроваджуються превентивні заходи з мінімізації негативних наслідків забруднення навколишнього середовища і виснаження природних ресурсів, екологічні питання враховуються в процесі прийняття практичних рішень щодо досягнення ефективного еколого-економічного розвитку суспільства.

Першочерговим завданням постає питання впровадження таких шляхів рішень, що сприяють запобіганню можливого несприятливого впливу, наслідками якого є негативні зміни в навколишньому середовищі. Відомо, що попередження негативних наслідків та ризиків у процесі прийняття рішень ще на стадії планування і проектування виявляється набагато дешевшим, ніж вжиття заходів з нейтралізації, компенсації, відшкодування заподіяного економічного збитку.

На жаль, на сьогодні діючі методи управління у сфері екологічної політики нашої країни наразі не забезпечують раціонального використання й відтворення природних ресурсів та зупинення зростання рівня

забруднення й погіршення якості навколишнього природного середовища.

Для вирішення існуючих проблем необхідно застосувати ефективні та інноваційні інструменти екологічної політики. До таких інструментів належить стратегічна екологічна оцінка, що спрямована на реалізацію й охорону екологічних прав та інтересів людини, шляхом інтеграції екологічних пріоритетів у плани та програми соціально-економічного розвитку суспільства.

Враховуючи вимоги сучасного економічного розвитку України, міжнародних зобов'язань та європейських принципів, постає питання імплементації нових ефективних важелів екологічної політики. Тому тільки удосконалення та запровадження нових механізмів та інструментів управління екологічною політикою на всіх ієрархічних рівнях буде стимулювати про екологічну поведінку суб'єктів господарської діяльності та суспільства взагалі.

При загальній спрямованості державної стратегії переходу на засади сталого розвитку особливої актуальності набуває управління охороною навколишнього природного середовища, раціональним використанням природних ресурсів та безпекою життєдіяльності людини. Проте, відчувається відсутність ефективної системи управління, що зумовлює вдосконалення системи інтегрованого екологічного управління шляхом включення екологічної складової у програми розвитку секторів економіки.

Одним з інструментів забезпечення збалансованості екологічної політики є стратегічна екологічна оцінка, і на сьогодні її використовують практично в усіх країнах світу як "превентивний", попереджувальний інструмент екологічної політики. Така оцінка заснована на простому принципі: легше виявити і запобігти негативним для довкілля наслідкам діяльності на стадії планування, ніж виявити і виправляти їх на стадії її здійснення.

Таким чином, вона зосереджена на всебічному аналізі можливого впливу запланованої діяльності на довкілля і використанні результатів

цього аналізу для запобігання або пом'якшення екологічних наслідків. Такий підхід стає особливо актуальним з огляду на поширення уявлень про збалансований розвиток, оскільки він дає змогу враховувати, поряд з економічними, екологічні фактори вже на стадії формулювання цілей, планування та прийняття рішень про здійснення тієї чи іншої діяльності.

Насамперед зазначимо, що поява та еволюція поняття стратегічної екологічної оцінки (СЕО) почалась в США ще у 1969 р., що було зумовлено розширенням завдання екологічної оцінки у загальному підході – "environmental assessment" Під впливом ідей сталого розвитку в 1975 р. екологічна оцінка поступово трансформується у комплексну систему процедур екологічного обґрунтування управлінських рішень всіх рівнів, що охоплює екологічну оцінку проектів та екологічну оцінку правових актів (політик, планів, програм), спрямованих на регулювання розвитку діяльності суспільства [1].

На цей час використовується єдиний термін "environmental impact assessment", що означає "оцінка впливу на довкілля", більш зрозуміла як ОВНС. Далі це поняття відпрацьовується понад сорок років і в підсумку знаходить визнання як екологічна оцінка проектного рівня [2].

Проте з часом задачі екологічної оцінки стають складнішими, практика застосування екологічної оцінки стратегічних рішень набуває специфічних рис і процедурних особливостей. Таким чином виникає необхідність уточнювати, про яку процедуру йдеться – про екологічну оцінку проектів діяльності (об'єктну екологічну оцінку) чи екологічну оцінку актів управління (стратегічну екологічну оцінку) [3]. А прийняття Директиви про СЕО розставило все на свої місця, розділивши поняття на: екологічну оцінку проектів (ЕОП) та стратегічну екологічну оцінку (СЕО) [4].

Отже, виділяють три основні етапи розвитку та запровадження СЕО: Етап становлення (1970-1989 рр.) – створення певних законодавчих і політичних прецедентів для СЕО, зокрема запровадження оцінки впливу на

навколишнє середовище (ОВНС). Однак її роль, як і сфера застосування, була обмежена декількома країнами (деякі штати США), решта використовувала окремі елементи СЕО.

Етап офіційного оформлення (1990-2000 рр.). У цей період збільшується кількість країн, що запроваджує принципи СЕО в найрізноманітніших формах. У деяких країнах вимога про здійснення СЕО планів і програм була прийнята окремими від ОВНС законодавчими й нормативними актами (Канада, Данія), у вигляді екологічної оцінки політики й планів (Великобританія), шляхом реформування законодавчої основи ОВНС (Чехія, Словенія), шляхом включення її в процедуру управління ресурсами та збереження біологічного різноманіття (Нова Зеландія). Етап розповсюдження (2001 р. – дотепер) – період загального прийняття СЕО та її подальшої імплементації як результату розвитку законодавства й екологічної політики.

З 2001 р. Стратегічна екологічна оцінка є обов'язковою для держав-членів Європейського Союзу. Застосування СЕО в ЄС регулюється "Директивою 2001/42/ЄС про оцінку впливу окремих планів та програм на навколишнє середовище". Законодавство України щодо проведення екологічної оцінки планів та програм частково відповідає вимогам Директиви 2001/42/ЄС. Тому побудова національної процедури СЕО є важливим завданням сьогодення у справі розвитку та адаптації екологічного законодавства України до норм Європейського Союзу.

1.2. Визначення, зміст і мета проведення СЕО. Зв'язок зі збалансованим розвитком

Стратегічна екологічна оцінка — це достатньо новий підхід, який, хоча й базується на концепції та принципах оцінки впливу на навколишнє середовище (ОВНС) певних проектів, проте, на відміну від ОВНС, передбачає оцінку комплексного впливу на довкілля стратегій, планів, програм або проектів законодавчих актів (рис. 1.1).

Об'єктами SEO можуть бути будь-які ініціативи стратегічного характеру більш високого рівня, ніж окремі проекти. Це такі ініціативи, як законодавчі та нормативні акти, міжнародні угоди, проекти стратегій і планів, галузеві та регіональні плани розвитку, загальнодержавні програми, державні цільові програми, територіальні плани та схеми розвитку.

Активация Windows

Рис. 1.1. Об'єкти стратегічної екологічної оцінки

SEO передбачає дотримання ряду аналітичних принципів і принципів активної участі, які спрямовані на комплексну оцінку впливу СПП на довкілля. SEO можна схарактеризувати як сукупність принципів і різноманітних інструментів, а не як єдиний незаперечний директивний підхід.

SEO розглядається як перспективна методологія для розвитку та удосконалення процесів планування загалом та інтегрування екологічної складової в різноманітні стратегії, плани та програми. Результати такої оцінки не є самоціллю. Вони мають бути інкорпоровані в документи, що стали об'єктом SEO, а також враховані під час практичної реалізації СПП. Якщо в процесі оцінки будуть виявлені суттєві негативні впливи на довкілля, проект СПП має бути скоригований, щоб запобігти виникненню таких впливів або передбачити заходи з їх зменшення чи послаблення.

«Стратегічність» SEO полягає в тому, що процес оцінювання розпочинається з моменту ініціації розроблення СПП та інтегрується в

процес розроблення СПП. Завдяки цьому результати СЕО можуть мати вирішальне значення для прийняття важливих рішень стосовно вибору території, на якій буде втілюватися задум, та механізмів, інструментів і технологій, що забезпечать досягнення стратегічних цілей.

Наш економічний і соціальний добробут прямо залежить від стану природних ресурсів та якості довкілля. Вичерпання природних ресурсів і зростання антропогенного навантаження на довкілля потребують стратегічного управління. СЕО допомагає поєднати екологічні, соціальні та економічні питання в процесі стратегічного планування. СЕО розуміють як безперервне, все більш широке інтегрування.

З одного боку, це врахування екологічних, економічних і соціальних питань у процесах прийняття стратегічних рішень, а з іншого, велике значення надається повному інтегруванню екологічних, соціальних і економічних чинників у цілісну оцінку збалансованості. Процес СЕО допомагає органам влади, які розробляють СПП, а також особам, що беруть участь у прийнятті рішень, враховувати:

- основні екологічні тенденції, потенціал та обмеження, які можуть впливати на довкілля внаслідок реалізації СПП;
- екологічні цілі та показники, що мають стосунок до СПП;
- можливі значущі екологічні наслідки пропонованих варіантів від впровадження СПП;
- заходи, спрямовані на уникнення, зменшення або усунення негативних впливів на довкілля і на посилення позитивних наслідків СПП;
- позицію або інформацію, надану компетентними органами влади, громадськістю, а у випадку транскордонного впливу — й іншими країнами.

Якщо особи, які приймають рішення, можуть оцінити наслідки різних варіантів розвитку та знають позицію заінтересованих сторін щодо цих варіантів, вони мають більше можливостей досягти збалансованості розвитку. Тому СЕО має застосовуватися на стадії, коли особи,

відповідальні за прийняття рішень, здатні вплинути та врахувати можливий вплив певної стратегії на довкілля.

Проведення СЕО допомагає уникнути поганого планування (відомо, що погане планування призводить до поганого виконання) та реалізувати процес компетентного стратегічного планування, спрямованого на збалансований розвиток. Цьому процесу мають сприяти такі цілі та завдання СЕО:

1. Врахувати екологічні пріоритети та пріоритети збалансованого розвитку в процесі розроблення СПП. Пріоритети розвитку не повинні суперечити екологічним пріоритетам. Вони мають визначатися шляхом аналізу внутрішніх (якість довкілля, тенденції зміни стану довкілля, наявність умов і ресурсів тощо) і зовнішніх (нормативно-правова база, інституційна організація, якість людських ресурсів, визначені цілі розвитку місцевого, регіонального та національного рівнів тощо) чинників.

На практиці це означає, що будь-яка планована діяльність, яка даватиме початкову економічну вигоду, але зрештою призводитиме до погіршення якості довкілля, виснаження природних ресурсів, порушення балансу демографічних процесів, погіршення соціальних показників тощо, буде суперечити принципам збалансованого розвитку і не буде відповідати екологічним пріоритетам, а тому й не повинна бути компонентом стратегічних документів.

2. Зібрати та проаналізувати інформацію, необхідну для прийняття виважених рішень з урахуванням думок заінтересованих сторін. Прийняття рішень має бути обґрунтованим, а обґрунтованість потребує аналізу максимально можливої кількості достовірних даних та інформації. Саме така інформація — демографічні показники й тенденції зміни стану населення, оцінка трудових, природних, інтелектуальних та інших ресурсів, природні умови, бачення заінтересованих сторін тощо — повинна бути зібрана, впорядкована та проаналізована. Запорукою успіху має бути максимальне залучення громадськості, починаючи з перших етапів

проведення СЕО, оскільки це забезпечить збалансованість рішень і ефективність їх впровадження.

3. Оцінити ймовірний вплив на стан довкілля та здоров'я людей стратегічних варіантів і запропонованих заходів. Аналіз зібраної об'єктивної й повної інформації дає можливість оцінити ймовірний вплив планованої діяльності на стан довкілля та здоров'я людей, а отже, обрати той варіант, який дасть можливість нейтралізувати такий вплив чи мінімізувати його до прийняттого рівня.

4. Визначити умови для екологічно виваженої реалізації стратегічних рішень. Досягнення цієї цілі, зазначеної в попередньому пункті, фактично означає ухвалення рішення, оптимального з огляду на економічні, соціальні та екологічні пріоритети та принципи, і його виконання з дотриманням цих принципів і пріоритетів.

Стратегічна екологічна оцінка включає такі етапи:

- визначення обсягу стратегічної екологічної оцінки;
- складання звіту про стратегічну екологічну оцінку;
- проведення громадського обговорення та консультацій у порядку, передбаченому статтями 12 та 13 Закону, транскордонних консультацій у порядку, передбаченому статтею 14 Закону;
- врахування звіту про стратегічну екологічну оцінку, результатів громадського обговорення та консультацій;
- інформування про затвердження документа державного планування;
- моніторинг наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення.

Структура заяви про визначення обсягу СЕО та звіту про СЕО, інформація про вимоги до організації громадських обговорень, консультації з органами державної влади, моніторингу, представлені в тексті Закону [4].

Зважаючи на потребу конкретизації положень Закону, для забезпечення його практичної імплементації розроблені методичні рекомендації, затверджені наказом Міністерства екології та природних

ресурсів України «Про затвердження Методичних рекомендацій із здійснення стратегічної екологічної оцінки документів державного планування» (від 10 серпня 2018 року №296, із змінами і доповненнями, внесеними наказами Міністерства екології та природних ресурсів України від 29 грудня 2018 року № 465, від 18 липня 2019 року № 260 [15]), а також критерії, затверджені наказом Міністерства екології та природних ресурсів України «Про затвердження Критеріїв визначення наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення» (від 28 жовтня 2020 № 213) [16].

1.3. Можливості та переваги СЕО порівняно з оцінкою впливу на довкілля

СЕО виникла на основі принципів, процесу та процедури ОВНС. Тим не менше, СЕО надає додаткові можливості порівняно з ОВНС, яка спрямована на оцінку проектів. Це пов'язано з тим, що СЕО використовується на більш високому (стратегічному) рівні розроблення СПП, на якому закладаються основи для проектів, що проходять ОВНС, та багатьох інших ініціатив, які потенційно можуть впливати на довкілля. На цьому рівні СЕО швидше сприяє врахуванню екологічних чинників у процесі відповіді на основні питання (чому, де і яким чином провадити діяльність), ніж розглядає способи вдосконалення окремих проектів.

Відповідно, є додаткові вигоди від проведення СЕО стратегій, планів і програм:

- можливість розглянути ширше коло альтернатив і варіантів на етапі розроблення СПП порівняно з етапами розроблення проектів;
- вплив на вид діяльності та місце її реалізації галузі або регіону, а не тільки проектування та локалізація конкретного проекту;
- більша можливість, порівняно з ОВНС, розглянути та врахувати кумулятивні впливи;
- сприяння збалансованому розвитку за допомогою узгодження цілей та завдань СПП з відповідною національною, галузевою та регіональною

політикою. Варто звернути увагу на спільні моменти та особливості СЕО та ОВНС, а також і екологічної експертизи, до складу якої в Україні входить ОВНС, важливі для розуміння суті та процедур цих інструментів (табл. 1.1).

1.1. Основні відмінності СЕО та ОВНС

ОВНС / екологічна експертиза	СЕО
Проводиться виключно для конкретних проектів, багато з яких реалізуються в межах уже затверджених стратегій	Допомагає інкорпорувати принципи збалансованого розвитку в процес прийняття стратегічних рішень з метою запобігання появи екологічно небезпечних проектів
Оцінює впливи проектів діяльності на навколишнє природне середовище	Оцінює впливи офіційних СПП і законів на довкілля
Стосується розроблення та прийняття конкретних проектів діяльності	Стосується планування розвитку на національному, регіональному, місцевому та галузевому рівнях
Дає можливість оцінити вплив кожного проекту окремо	Передбачає оцінку можливого сумарного (кумулятивного) впливу на довкілля сукупності проектів або широкої стратегії
Рішення ОВНС, на які найчастіше впливають місцеві органи влади, зазвичай не можуть суперечити тим рішенням, які були прийняті при затвердженні плану чи програми, оскільки такі рішення приймаються центральними органами виконавчої влади	Під час затвердження СПП висновки та пропозиції, отримані в процесі СЕО, мають бути враховані органом, що приймає рішення

Має цілком визначені терміни виконання (початок, кінець)	Є безперервним процесом, спрямованим на надання інформації в потрібний час
Спрямована на зменшення впливу на довкілля певного проекту	Зосереджена на підтриманні необхідного рівня та поліпшення якості довкілля
Має високий рівень деталізації та вузьку перспективу дії	Має низький рівень деталізації та широку перспективу дії, регулює створення загальних правових умов для планування певних видів діяльності

У таблиці продемонстровано, що СЕО розглядає розвиток у широкому значенні, тоді як ОВНС стосується конкретних і специфічних аспектів такого розвитку (проектів).

Ефективна СЕО ґрунтується на таких принципах:

Превентивність. Оцінка стратегічної ініціативи має починатися на якомога більш ранній стадії процесу планування ініціативи. Прийняття рішення стосовно реалізації СПП має ґрунтуватися в тому числі і на результатах СЕО. Такий підхід має превентивний (попереджувальний) характер. Якщо СЕО проводиться на завершальних етапах планування, то можливості вплинути на вже підготований документ є обмеженими. На завершальних стадіях планування в СПП можуть бути внесені лише окремі зміни, які не порушуватимуть загального характеру стратегічної ініціативи, що суттєво знижує ефективність СЕО.

Незалежність. Принцип незалежності є одним з основних принципів екологічної оцінки. СЕО має проводити група фахівців, що не мають прямого зв'язку з розробниками. Це важливо для уникнення впливу економічних інтересів на цілі збереження довкілля. Жоден державний або недержавний орган чи посадова особа не має права впливати на діяльність

суб'єктів СЕО. При цьому ефективність СЕО значною мірою залежить від того, наскільки процеси оцінки та планування пов'язані між собою. Для забезпечення цього зв'язку і насамкінець ефективного врахування результатів СЕО в стратегічних рішеннях на підготовчому етапі СЕО доцільно в групу оцінки залучити представників розробників (як правило, не більше чверті складу групи СЕО).

Інтегрований підхід. Передбачає інтеграцію екологічних, соціальних, економічних та інших завдань розвитку регіону в процесі планування. Цей принцип має на меті розгляд різноманітних впливів і наслідків, що безпосередньо залежать від процесу впровадження СПП, в їх взаємозв'язку. Зокрема, мова йде про врахування взаємозв'язку між різними складовими природного та соціального середовища, а також про спільний (кумулятивний) вплив різних видів діяльності. В ідеальному випадку предметом оцінки має бути вплив усієї діяльності на єдине природно-соціальне середовище (Рис. 1.2).

Рис. 1.2. Стратегічна екологічна оцінка

Участь заінтересованих сторін. Принцип відкритості процесу для усіх заінтересованих сторін відіграє суттєву роль в усіх формах екологічної оцінки. Участь заінтересованих сторін у процесі СЕО забезпечує врахування інтересів і можливостей різних груп та можливість врахування численних екологічних факторів, а також виступає гарантією запобігання

можливості прийняття органами влади таких стратегічних рішень, які можуть обмежити екологічні права та інтереси громадян. Ефективну участь заінтересованих сторін можна забезпечити лише в тому випадку, коли СЕО проводиться відповідно до прозорої процедури, зрозумілої всім її учасникам. До основних документів СЕО повинні мати доступ усі заінтересовані сторони

Принципи участі є особливо важливими для програм регіонального розвитку. Його реалізація дає можливість розширити базу соціальної підтримки стратегічної ініціативи, зробити широкі верстви населення союзниками та учасниками цієї ініціативи.

Ярусність. Під час проведення СЕО важливо пам'ятати про певні механізми управління, наявні на цьому рівні прийняття рішень, і фокусуватися на тих впливах, якими можна управляти на цьому рівні. Якщо розв'язання певної проблеми (повністю або частково) є поза можливостями управління суб'єктів цієї стратегічної ініціативи, то проблема (у відповідній її частині) має бути спрямована на інший, більш відповідний рівень прийняття рішень. Чітке спрямування проблем формує основу для взаємного погодження стратегічних ініціатив різного рівня і є ознакою професійно проведеної СЕО.

Сумірність завдань і методів проведення СЕО. Загалом є ряд різноманітних інструментів і методів СЕО. Вибір конкретних методів визначається масштабом оцінюваної стратегічної ініціативи, наявними ресурсами, досвідом і рівнем технічної підготованості учасників процесу. Загалом методи і технічні прийоми СЕО мають бути доступними для її учасників. Ресурси, які витрачаються на проведення СЕО, повинні бути сумірними з вартістю розроблення стратегічної ініціативи.

Відповідно до проекту закону мета стратегічної екологічної оцінки — це сприяння сталому розвитку шляхом забезпечення охорони довкілля, безпечності життєдіяльності людей та охорони їх здоров'я, інтегрування

екологічних вимог під час розроблення та затвердження документів державного планування.

Стратегічна екологічна оцінка здійснюється на основі принципів законності, гласності, наукової обґрунтованості, комплексності, запобігання екологічній шкоді, довгострокового прогнозування, участі громадськості та міжнародного екологічного співробітництва.

Завдяки процедурі СЕО виявляються усі можливі негативні наслідки під час реалізації документа державного планування, попереджається їх настання та недопускаються великі бюджетні витрати для їх ліквідації, знаходяться найкращі варіанти досягнення цілей, документа державного планування із дотриманням принципів сталого розвитку, виявляються недоліки прийнятих документів, які перешкоджають досягненню поставлених цілей та гарантується внесення змін до них.

Усе це відбувається з метою якнайповніше забезпечити принцип сталого розвитку. Хочемо звернути увагу, що оскільки із наслідками, реалізації проєктованих документів державою, будуть мати справу, в першу чергу, мешканці відповідної території, тому під час СЕО велика увага приділяється збору інформації від місцевих мешканців про їх потреби шляхом участі громадськості і на етапі визначення об'єму дослідження (scoping), і на етапі обговорення звіту із СЕО певного документа.

Хоча обидві процедури досить схожі, вони регулюють різні види діяльності. СЕО застосовується під час планування майбутньої системної діяльності (розробки стратегій, програм та планів інших документів державного планування) державною владою будь-якого адміністративного рівня. ОВД здійснюється щодо проєктної документації чітко визначеної планової діяльності, що може мати вплив на довкілля (будівництво свиноферми, заводу з виробництва акумуляторів, будівництво дороги чи гірськолижної траси). Тому СЕО передуює ОВД конкретних проєктів та впливає на вибір майбутньої діяльності, яка підпадатиме під ОВД.

Участь громадськості вважається належним чином організованою, якщо громадськість володіє інформацією:

- про документ державного планування (наприклад, план або програму), що пропонуються, та їхній характер.

- про орган, відповідальний за їхнє затвердження.

- про те, як буде відбуватися СЕО, у тому числі:

- a) початок здійснення процедури; b) можливості для участі громадськості;
- c) час та місце будь-якого запланованого публічного слухання; d) орган, від якого може бути отримано відповідну інформацію та якому було передано відповідну інформацію для вивчення громадськістю; e) орган, до якого може бути подано зауваження чи запитання, і строки надання зауважень чи запитань, та яка є в наявності екологічна інформація, зокрема пов'язана зі здоров'ям населення, що стосується плану або програми, що пропонується.

II. ЗАКОНОДАВЧІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ СЕО В УКРАЇНІ

2.1. Нормативно-правові документи при застосуванні СЕО

У зв'язку з підписанням Угоди про Асоціацію з ЄС та у відповідності з Директивою 2001/42/ЄС, Протоколом про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (№562-VIII від 01.07.2015), був прийнятий та набув чинності Закон України від 20.03.2018 № 2354-VIII «Про стратегічну екологічну оцінку» [4]. Прийняття Закону супроводжувалось внесенням змін до низки законодавчих актів, зокрема Земельного кодексу України [1], Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [5], Закону України «Про курорти» [8], Закону України «Про державні цільові програми» [6], Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» [3]. Згодом було затверджено Порядок здійснення моніторингу наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення (Постанова КМУ від 16 грудня 2020 р. № 1272 [9]).

Відповідно до Закону, стратегічна екологічна оцінка – це процедура визначення, опису та оцінювання наслідків виконання документів державного планування (включаючи і містобудівну документацію) для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, виправданих альтернатив, розроблення заходів із запобігання, зменшення та пом'якшення можливих негативних наслідків.

Крім цього, зважаючи на зростаючу актуальність проблематики, пов'язаної з наслідками зміни клімату, Міністерство екології та природних ресурсів України розробило і поширило листом (від 03.03.2020 №26/1.4-3-5650) «Рекомендації щодо включення кліматичних питань до документів державного планування», де представлено Схему висвітлення кліматичних питань в документах державного планування та при виконанні стратегічної екологічної оцінки. Містобудівна документація підлягає стратегічній екологічній оцінці в порядку, встановленому Законом. Розділ «Охорона навколишнього природного середовища», що розробляється у складі

проекту містобудівної документації, одночасно є звітом про СЕО, який має відповідати вимогам Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» [4].

Стосовно планування територій на місцевому рівні, відповідно до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» [3] (від 17.02.2011 №3038-VI) комплексний план просторового розвитку території територіальної громади (стаття 161) генеральний план населеного пункту (стаття 17) та детальний план території (стаття 19) підлягають стратегічній екологічній оцінці. Також у Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розроблення, оновлення, внесення змін та затвердження містобудівної документації» (від 1 вересня 2021 р. № 926) [12] звіт про стратегічну екологічну оцінку проекту включено до складу містобудівної документації на місцевому рівні (пункт 69), а за результатами моніторингу наслідків виконання містобудівної документації, відповідно до Закону, можуть вноситись зміни до комплексного плану, генерального плану населеного пункту. Відповідно до вимог Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» [3] замовники містобудівної документації зобов'язані забезпечити оприлюднення проектів містобудівної документації на місцевому рівні, пояснювальної записки, розділу «Охорона навколишнього природного середовища» або звіту про стратегічну екологічну оцінку на своїх офіційних веб-сайтах, а також вільний доступ до такої інформації громадськості.

Крім того, потрібно враховувати, що у відповідності до статті 12 Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» повідомлення про оприлюднення проекту документа державного планування та звіту про стратегічну екологічну оцінку публікується у друкованих засобах масової інформації (не менш як у двох), визначених замовником. Пропозиції громадськості подаються у строк, визначений для проведення процедури громадського обговорення, який не може становити менш як 30 днів з дня оприлюднення проекту містобудівної документації на місцевому рівні.

Подані пропозиції мають обов'язково розглядатись замовником та відображатись у довідці про громадське обговорення разом з обґрунтованими рішеннями про їх врахування або відхилення.

Проведення процедури СЕО є однією з необхідних складових політики і практики, що забезпечує збалансований економічний, соціальний розвиток та збереження якісних екологічних умов проживання населення. Добре відомим є факт суттєвого погіршення стану довкілля і в Україні, і в світі. Нинішні покоління вже відчувають наслідки недбалого ставлення суспільства до природних ресурсів. Це і забруднене повітря, і низька якість питної води, проблеми доступності водних ресурсів в багатьох регіонах, несприятливі погодні явища тощо. І саме усвідомлення впливу наших дій на навколишнє середовище є передумовою сталого розвитку та основою нашого виживання.

Згідно з даними досліджень, смертність, спричинена екологічними факторами, становить в нашій країні 20% від загального рівня. Україна має найвищі в Європі показники смертності, зумовлені забрудненням атмосферного повітря. Саме тому посилення уваги до екологічних аспектів збереження нації набуває надзвичайної ваги для істотного зниження смертності та захворюваності, збільшення тривалості здорового життя. Проведення СЕО дає змогу суттєво зменшити ризики для здоров'я населення територіальних громад.

Слід відзначити, що процедура СЕО дозволяє не тільки проводити заходи щодо подолання існуючих конфліктів природокористування, а й упередити можливі потенційні конфлікти, пов'язані з реалізацією планувальних рішень містобудівної документації. Це дозволяє оптимізувати використання потенціалу розвитку громади, забезпечити виважене, узгоджене та комплексне використання окремих складових природно-ресурсного потенціалу та запобігти погіршенню якості ґрунтів, поверхневих і підземних вод, забрудненню атмосферного повітря тощо, забезпечити

належний рівень охорони об'єктів, що складають історико-культурний потенціал її території, зберегти привабливість ландшафтів.

2.2. Процес розроблення стратегій, планів і програм. Мета та завдання оцінювання

Кінцевою метою СЕО є зменшення/унеможливлення негативних та посилення позитивних наслідків реалізації майбутнього плану для навколишнього середовища та здоров'я місцевих жителів. Ця процедура тісно пов'язана з забезпеченням досягнення Цілей 2030 і дозволяє виявити, а іноді й скоригувати пріоритети громади у досить тривалій перспективі. Отже, на місцевому рівні стратегічна екологічна оцінка дозволяє визначити потенційний вплив на територію та населення громади намірів й міркувань, викладених у комплексному плані, а також порівняти результат впровадження плану з вже наявними впливами та такими впливами, що очікуються від реалізації інших програм і планів в межах конкретної території. Відповідно, при здійснюванні оцінювання, після визначення обсягу здійснення оцінки, необхідним є виконання кількох блоків завдань, зміст яких відображено у структурі заяви та звіту про СЕО:

1. Збір інформації і даних, що стосуються розвитку громади, вибір методів для їх подальшого опрацювання та отримання об'єктивних висновків про стан та можливі зміни довкілля.

2. Визначення сучасного стану навколишнього середовища та здоров'я населення, зокрема і на територіях, що ймовірно зазнають впливу.

3. Оцінка впливу передбачених комплексним планом рішень на стан окремих компонентів довкілля та в цілому (за видами впливів та сукупно). Має бути врахована і тривалість впливів (наприклад – лише при спорудження об'єктів чи в процесі їх багаторічного функціонування).

4. Пошук та обґрунтування заходів та альтернатив, що сприяли б зниженню антропогенного тиску та запобіганню/розв'язанню конфліктів природокористування, забезпечили б відповідність реалізації плану

принципам сталого розвитку. Відповідно, передбачається моніторинг, за результатами якого плани можуть зазнавати змін.

5. Комунікація з громадськістю та органами державної й місцевої влади в процесі консультацій та узгодження пропозицій щодо окремих запланованих об'єктів та видів діяльності.

Ще однією важливою складовою залишається визначення відповідності рішень комплексного плану екологічним цілям різного рівня. Це забезпечує належний зв'язок та дотримання міжнародних та національних зобов'язань на рівні громад. Йдеться, зокрема, про виконання положень Конвенцій Ріо, Цілей сталого розвитку 2030, Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», з якими пов'язані заходи щодо розвитку екомережі, зменшення площі орних земель, збільшення відсотку заповідності, адаптації до зміни клімату тощо. Зважаючи на високий рівень деталізації планувальних рішень, при здійсненні оцінки важливим є вибір обґрунтованого підходу до генералізації та специфікації впливів, а також застосування ГІС-технологій.

Процес розроблення стратегій, планів і програм (СПП) зазвичай значною мірою циклічний і включає, як правило, такі завдання:

- Сфера охоплення процесу розроблення СПП, як правило, з'ясовується на стадії ініціалізації, коли визначаються природа відповідної СПП, спільні цілі та питання, які потрібно вирішити.

- Аналіз контексту і вихідних даних зазвичай містить огляд поточних тенденцій розвитку, які потрібно взяти до уваги, обмеження та можливості майбутнього розвитку, а також інші специфічні питання, які повинні вирішувати СПП.

- Розроблення та порівняльний аналіз альтернатив СПП часто відбувається у форматі обговорення додаткових цілей і додаткових пріоритетів, запропонованих СПП; варіантів видів діяльності, які

пропонуються до реалізації в процесі досягнення цих цілей; варіантів механізмів реалізації.

- Підготовка документації, що може містити інформацію про визначення функцій і обов'язків у процесі реалізації СПП, підготовку програми моніторингу та подання проекту СПП на розгляд і прийняття рішення.

- Проведення консультацій з компетентними органами влади та громадськістю.

- Розроблення та порівняльний аналіз альтернатив СПП часто відбувається у форматі обговорення додаткових цілей і додаткових пріоритетів, запропонованих СПП; варіантів видів діяльності, які пропонуються до реалізації в процесі досягнення цих цілей; варіантів механізмів реалізації.

- Підготовка документації, що може містити інформацію про визначення функцій і обов'язків у процесі реалізації СПП, підготовку програми моніторингу та подання проекту СПП на розгляд і прийняття рішення.

- Проведення консультацій з компетентними органами влади та громадськістю.

Винесення проекту СПП на розгляд і прийняття рішення. Зазначені вище завдання є ілюстративними. Їх можна не розглядати як окремі кроки. Вони можуть бути об'єднані або поділені на дрібніші залежно від логічної побудови кожного окремого процесу розроблення СПП і його формальних процедурних стадій.

III. ПРОВЕДЕННЯ СТРАТЕГІЧНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОЦІНКИ В УКРАЇНІ

3.1. Підготовка заяви про обсяг СЕО

Процес проведення СЕО стратегій, планів і програм також є циклічним. Як правило, процес СЕО передбачає такі основні етапи:

- Оцінка необхідності проведення СЕО (скринінг). Управлінська структура, яка ініціює розроблення СПП, має оцінити необхідність проведення СЕО, виходячи з чинної нормативно-правової бази.

- Визначення сфери охоплення СЕО (скоупінг). Після того, як встановлено, що СПП потребує проведення СЕО, першим елементом оцінки стає визначення сфери охоплення звіту про СЕО. Це дає можливість сфокусувати звіт про СЕО на важливих питаннях, щоб громадськість, влада та органи, відповідальні за прийняття рішення, могли отримати максимальну вигоду від отриманих результатів. Початкове визначення сфери охоплення не перешкоджає внесенню змін у сферу охоплення у випадку, коли необхідність внесення змін стане очевидною на більш пізній стадії проведення СЕО. Природоохоронні органи та органи охорони здоров'я повинні бути залучені до переговорів у процесі визначення сфери охоплення; громадськості також може бути надана можливість участі.

- Підготовка звіту про СЕО. Звіт має на меті забезпечити громадськість і органи, з якими проводилися консультації, інформацією про наслідки впливу СПП на довкілля, у тому числі на здоров'я населення.

- Консультації з органами влади. Природоохоронним органам і органам охорони здоров'я повинна бути надана можливість прокоментувати проект СПП і звіт про СЕО. Консультації та участь громадськості можуть проводитися одночасно.

- Участь громадськості. Участь громадськості може бути забезпечена вже на стадії визначення сфери охоплення або навіть на стадії визначення необхідності проведення СЕО для СПП. Громадськість повинна мати доступ до проекту СПП і звіту про СЕО, а із зацікавленою громадськістю

мають бути проведені консультації. Громадськості має бути надана можливість висловити свою думку щодо проекту СПП і звіту про СЕО.

- Транскордонні консультації. У випадку, якщо впровадження СПП може мати значні наслідки у транскордонному контексті або у випадку надходження запиту від потенційно зачепленої Сторони, зачеплена Сторона має бути поінформована та запрошена до участі в консультаціях. Під час цих транскордонних консультацій, які можуть проводитися одночасно за участі громадськості та консультаціями з органами влади, заінтересованій громадськості, природоохоронним органам і органам охорони здоров'я зачепленої Сторони має бути надана можливість висловити свою думку з приводу проекту СПП та звіту про СЕО.

- Прийнятті рішення. У рішенні мають бути враховані висновки звіту про СЕО і пропозиції зацікавленої громадськості та органів влади як в середині країни, так і висловлені будь-якою зачепленою Стороною. Орган, який приймає рішення, повинен зробити заяву, яка підсумовує результати процесу врахування інформації та обґрунтовує затвердження СПП на тлі запропонованих раціональних альтернатив. Затверджена СПП, рішення та його обґрунтування мають бути допустимі для громадськості.

- Екологічний моніторинг реалізації СПП. СЕО не завершується прийняттям рішення про затвердження СПП. Значущі наслідки для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, необхідно відслідковувати під час реалізації СПП, зокрема з метою виявлення непередбачених несприятливих наслідків і вжиття заходів щодо їх усунення. Громадськість та органи влади повинні мати доступ до результатів моніторингу.

На практиці зазначені кроки є інтегрованими в процес розроблення СПП, а не окремим паралельним процесом. Така інтеграція потрібна для того, щоб СЕО можна було використовувати як інструмент попередження, що впливає на розроблення СПП.

Перший крок здійснення стратегічної екологічної оцінки – визначення обсягу такої оцінки. На цьому етапі мають бути визначені обсяг необхідних досліджень для виконання стратегічної екологічної оцінки, методи екологічної оцінки, рівень деталізації інформації, що має бути основою для оцінки та включена до звіту про стратегічну екологічну оцінку. Визначення обсягу СЕО дозволяє сфокусувати звіт про СЕО на важливих питаннях охорони довкілля, у тому числі для здоров'я населення, для громадськості та заінтересованих сторін. Для інформування громадськості про початок робіт, має бути опублікована Заява про обсяг СЕО (стаття 103).

Зміст Заяви про обсяг СЕО (надалі – Заява) встановлений Законом [4] і складається із таких розділів:

1) замовник; вказується замовник робіт із стратегічної екологічної оцінки.

2) вид та основні цілі документа державного планування, його зв'язок з іншими документами державного планування; вказується, що документом державного планування є комплексний план. Має бути представлений перелік його основних цілей (перелік планувальних рішень – за наявності на час підготовки Заяви про обсяг СЕО). Визначається, з якими іншими документами державного планування пов'язаний комплексний план. Такими документами (за наявності) є: актуальні Стратегії розвитку відповідної області, району; Стратегія розвитку громади; Концепція інтегрованого розвитку території територіальної громади; Схеми планування території області; Стратегії та концепції розвитку на державному рівні.

3) те, якою мірою комплексний план визначає умови для реалізації видів діяльності або об'єктів, щодо яких законодавством передбачено здійснення процедури оцінки впливу на довкілля (у тому числі щодо визначення місцезнаходження, розміру, потужності або розміщення ресурсів); Необхідно вказати заплановані у види діяльності або об'єкти, які підлягають процедурі Оцінки впливу на довкілля згідно Закону України

«Про оцінку впливу на довкілля». Має бути представлений короткий опис реалізації таких видів діяльності або об'єктів, їх характеристика, зокрема місцезнаходження, розмір, потужності або розміщення ресурсів.

4) ймовірні наслідки. На основі переліку запланованих видів діяльності необхідно здійснити попередній аналіз ймовірних наслідків для довкілля у зв'язку з їх реалізацією та представити попередні висновки щодо наслідків. Визначається перелік основних екологічних проблем, наявних на території громади. Тут здаються рамкові умови виконання стратегічної екологічної оцінки, визначається, що буде детально досліджено і представлено у Звіті про СЕО. Таким чином, визначаються напрямки і детальність аналізу природних умов території громади та її актуальний екологічний стан з метою визначення наслідків для довкілля впровадження планувальних рішень комплексного плану.

а) для довкілля, у тому числі для здоров'я населення: мають бути представлені ймовірні наслідки впровадження планувальних рішень у розрізі компонентів і складових довкілля: клімат включно із наслідками у зв'язку із змінами клімату; якість повітря; водне середовище (поверхневі і підземні води); земельні ресурси (вплив на вільні (незабудовані) землі); ґрунти; біорізноманіття (рослинний і тваринний світ); ландшафти – вплив на естетичну привабливість і можливості для відпочинку. Вказується, чи можливі негативні наслідки для здоров'я населення у зв'язку із впровадженням планувальних рішень.

б) для територій з природоохоронним статусом: За наявності, слід навести перелік об'єктів природно-заповідного фонду, які представлені на території громади та вказати, який характер впливу планувальних рішень на об'єкти ПЗФ.

в) транскордонні наслідки для довкілля, у тому числі для здоров'я населення: Якщо під час попередньої оцінки комплексного плану буде встановлено, що впровадження планувальних рішень спричинить певні наслідки для сусідніх країн, необхідно описати характер таких впливів і

їхніх наслідків на компоненти природного навколишнього середовища та здоров'я населення.

5) виправдані альтернативи, які необхідно розглянути, у тому числі якщо комплексний план не буде затверджено; У цьому підрозділі слід вказати, які альтернативні сценарії рекомендується розглянути у Звіті про СЕО, соціальні і екологічні наслідки їхнього впровадження. Важливо відзначити, що обрані сценарії не обов'язково є взаємовиключними альтернативами; вибрані для аналізу сценарії часто є взаємодоповнюючими. Щонайменше, може бути запропоновано розглянути так звані «Нуль»-сценарій – перспективи і напрямки розвитку території громади без затвердження і без впровадження комплексного плану. Як альтернатива – оцінка ймовірних наслідків впровадження розробленого комплексного плану. Це не вичерпний перелік альтернативних варіантів. Може бути запропоновано оцінити у рамках Звіту про СЕО ряд альтернатив, які пов'язуються із різними цілями і пріоритетами розвитку територіальної громади або у випадку різних варіантів просторового розміщення запланованих заходів (наприклад, різне положення проектних промислових підприємств, різні сценарії розміщення нових житлових кварталів тощо).

6) дослідження, які необхідно провести, методи і критерії, що використовуватимуться під час стратегічної екологічної оцінки; Для виконання Звіту залучаються вихідні дані, отримані під час розроблення містобудівної документації, статистичні дані, звіти про стан навколишнього природного середовища, відкриті літературні наукові джерела та інтернет-джерела. За необхідності слід передбачити проведення додаткових польових обстежень території, інструментальних або лабораторних досліджень. Це має бути визначено на основі аналізу ймовірних наслідків впливу проектних рішень (пункт 4 Заяви). Розроблення СЕО спирається на ряд методичних підходів – методи аналогій, експертні висновки, порівняння, прогнозування, SWOT-аналіз, картографічні методи.

Базисом розроблення світу із СЕО, комплексного врахування особливостей природних умов, сучасного екологічного стану та планувальних рішень є геоінформаційні технології. Геоінформаційні методи застосовуються для спряженого і комплексного аналізу різнопланових геопросторових даних, у тому числі відкритих космічних знімків.

Організація просторових даних з використанням геоінформаційних систем дає можливість найбільш повно і комплексно враховувати всі можливі варіанти впливу проектних рішень на майбутній стан території планування. Більш детально використання геоінформаційних технологій в розробленні СЕО.

7) заходи, які передбачається розглянути для запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків реалізації комплексного плану; У цьому підрозділі Заяви про обсяг СЕО вказується перелік заходів, які будуть детальніше розглянуті у Звіті про СЕО для вирішення ймовірних екологічних проблем або для запобігання ним у процесі реалізації планувальних рішень.

8) пропозиції щодо структури та змісту звіту про стратегічну екологічну оцінку; Пропонується орієнтовна структура звіту про стратегічну екологічну оцінку. У переважній більшості заяв структура звіту про стратегічну екологічну оцінку визначається згідно статті 11 Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» [4].

9) орган, до якого подаються зауваження і пропозиції, та строки їх подання. Вказується назва органу, адреса та строки подання зауважень та пропозицій до Заяви. Тривалість громадського обговорення Заяви визначається замовником, але не може становити менше як 15 днів з дня її оприлюднення (пункт 5 статті 10 Закону).

3.2. Звіт про стратегічну екологічну оцінку

Відповідно до Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» [4], звіт про стратегічну екологічну оцінку (надалі Звіт про СЕО) складається з 11 розділів, обсяг яких визначається розробником у відповідності із специфікою території.

Таким чином, у Звіті про СЕО мають бути відображені:

1) зміст та основні цілі комплексного плану, його зв'язок з іншими документами державного планування;

2) характеристику поточного стану довкілля, у тому числі здоров'я населення, та прогнозні зміни цього стану, якщо комплексний план не буде затверджено (за адміністративними даними, статистичною інформацією та результатами досліджень);

3) характеристику стану довкілля, умов життєдіяльності населення та стану його здоров'я на територіях, які ймовірно зазнають впливу (за адміністративними даними, статистичною інформацією та результатами досліджень);

4) екологічні проблеми, у тому числі ризики впливу на здоров'я населення, які стосуються комплексного плану, зокрема щодо територій з природоохоронним статусом (за адміністративними даними, статистичною інформацією та результатами досліджень);

5) зобов'язання у сфері охорони довкілля, у тому числі пов'язані із запобіганням негативному впливу на здоров'я населення, встановлені на міжнародному, державному та інших рівнях, що стосуються комплексного плану, а також шляхи врахування таких зобов'язань під його підготовки;

6) опис наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, у тому числі вторинних, кумулятивних, синергічних, коротко-, середньо- та довгострокових (1, 3-5 та 10-15 років відповідно, а за необхідності - 50-100 років), постійних і тимчасових, позитивних і негативних наслідків;

7) заходи, що передбачається вжити для запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків;

8) обґрунтування вибору виправданих альтернатив, що розглядалися, опис способу, в який здійснювалася стратегічна екологічна оцінка, у тому числі будь-які ускладнення (недостатність інформації та технічних засобів під час здійснення такої оцінки);

9) заходи, передбачені для здійснення моніторингу наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення;

10) опис ймовірних транскордонних наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення (за наявності);

11) резюме нетехнічного характеру інформації, передбаченої пунктами 1-10, розраховане на широку аудиторію.

Відповідно до постанови КМУ № 926 [12] пункти 2, 3, 4, та 6 Звіту про СЕО безпосередньо пов'язані з положеннями ландшафтного плану, що розробляється у складі комплексного плану (відповідно – тематичні блоки «Оцінка стану довкілля, природних умов та ресурсів» «Загрози та конфлікти природокористування»).

Результати здійснених оцінок та визначених у ландшафтному плані цілей також мають суттєве значення для обґрунтування заходів, передбачених для запобігання, зменшення, пом'якшення негативних впливів та моніторингу наслідків реалізації комплексного плану для довкілля та здоров'я населення.

Незважаючи на багаторічні традиції ведення окремих кадастрів (містобудівний, земельний, водний, лісовий тощо), Закон України «Про національну інфраструктуру геопросторових даних», а також механізми опрацювання інформації стосовно різних компонентів довкілля Державним комітетом статистики України, управліннями державних обласних адміністрацій, варто констатувати наявність суттєвих прогалин, що

виникають в процесі збору вихідних даних, характеризують розвиток конкретної території.

Рис. 3.1. СЕО частково інтегрована в процес розроблення СПП

В цілому, за рівнем забезпеченості вихідними даними Україна значно поступається країнам ЄС, що досить часто призводить до підготовки планувальних рішень переважно на основі різного роду екстраполяцій та експертних висновків. Не меншими є дефіцити щодо оцінювання стану навколишнього середовища в цілому та його окремих компонентів. Методики, що існують в цій сфері, не завжди адаптовані для цілей обґрунтування планувальних рішень або ж невідомі широкому загалу розробників містобудівної документації.

Крім того, процеси діджиталізації управлінської діяльності та життєдіяльності суспільства суттєво актуалізували технологічну складову планувального процесу. При цьому спостерігається брак кадрів, зокрема й екологічного спрямування, різноманітність методичних підходів, наявні

потреби швидкого реагування на суспільні запити та інвестиційні очікування.

Зважаючи на викладене вище, особливу увагу приділено питанням формування бази даних для проведення СЕО, підходам до оцінки компонентів навколишнього середовища, візуалізації результатів оцінювання, а також можливостям ГІС-технологій щодо обґрунтування проектних рішень.

Щодо пунктів 1 та 5 Звіту про СЕО доцільно звертати увагу комплексний характер завдань, що вирішуються документами державного планування – наявні міжнародні зобов'язання, стратегії, затверджені на національному рівні, документи регіонального та локального рівнів.

Вимоги до організації та здійснення моніторингу наслідків реалізації комплексного плану для довкілля визначаються Порядком здійснення моніторингу наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення (далі – Порядок), який затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2020 р. № 1272 [9].

Водночас, при виборі індикаторів для моніторингу доцільним є врахування цільових показників державних стратегій та програм, які зазвичай представлені у п. 5. Звіту про СЕО (зобов'язання у сфері охорони довкілля). Для більшості українських громад планувальні рішення, що представляються в проєктах містобудівної документації не передбачають виникнення транскордонних наслідків, а отже їх опису.

У разі наявності таких наслідків, правила процедури оцінки впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті викладені в Конвенції Еспо про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті.

Потенційний транскордонний вплив діяльності в першу чергу залежить від: локалізації запланованих проєктів та видів діяльності;

галузевих особливостей запланованих проєктів, планувальних намірів; масштабів впливу на різних етапах реалізації.

Безпосередня оцінка наслідків здійснюється у відповідності з методичними підходами, які представлені в підрозділі щодо опису наслідків для довкілля. На сьогодні технічними недоліками процедури СЕО є вимога щодо подання кількох паперових примірників звіту, що очевидно згодом може бути скориговане при внесенні змін до відповідної нормативно-правової бази.

3.3. Досвід проведення СЕО стратегій розвитку в українських містах

Запоріжжя

У 2017 році завдяки СЕО Стратегії розвитку міста Запоріжжя на період до 2028 року екологічний напрям було визначено як окремий стратегічний напрям розвитку міста. Оскільки залучення громадськості на всіх етапах стратегічного планування є одним із ключових принципів СЕО, міська влада Запоріжжя залучила до робочої групи представників усіх зацікавлених сторін. Тож до її складу ввійшли: представники громадськості, екологічних організацій, депутатського корпусу та виконавчого комітету міської ради, бізнесу, освітяни, науковці — загалом 48 осіб. Додатково в процесі екологічної оцінки брали участь зацікавлені містяни, представники громадських екологічних організацій і незалежні експерти, що продемонструвало неабияку зацікавленість мешканців Запоріжжя в покращенні екологічної ситуації свого індустріального міста.

Зважаючи на те, що в Запоріжжі цю процедуру проводили вперше й вона викликала чимало запитань, фахівці Проекту ПРОМІС допомогли учасникам робочої групи розібратися в методології проведення СЕО. «На відміну від оцінки впливу на довкілля — де зараз формується абсолютно хибна практика не лише нехтування громадською думкою, а й відверте

ігнорування інтересів взаємозв'язку довкілля та економіки — СЕО є більш публічною та прозорою процедурою.

Рис. 3.2. Стратегічні напрями розвитку міста Запоріжжя

У випадку Запоріжжя така оцінка дозволила залучити вмотивованих і фахових представників громади як на рівні дискусій і винесення пропозицій, так і їх втілення. Позитивним є той факт, що робоча група з проведення СЕО складається з великої кількості представників громадських організацій, місцевих експертів і активістів, які щиро зацікавлені в безпечному та здоровому довкіллі, а отже маніпулювати їхньою думкою практично неможливо.

Також СЕО дає змогу системно підходити до розробки програм і планування на місцевому рівні. Що важливо і раджу іншим містам — для якісної та плідної роботи потрібна підготовка. І це абсолютно природно, адже така оцінка проводиться вперше й часто об'єднує осіб, які не мають

попереднього досвіду співпраці між собою». Екологічна громадськість під час проведення СЕО в Запоріжжі була надзвичайно активною.

У процесі діяльності робочої групи із СЕО між представниками влади, бізнесу й громадськості відбувався постійний діалог, який допоміг вивести важливі екологічні питання на новий рівень конструктивного розуміння. Одним із питань, ініційованих спочатку підприємствами, а потім і громадськістю, стало питання екологічних податків: якщо підприємство сплачує екологічний податок, то ці кошти обов'язково має бути спрямовано безпосередньо на захист довкілля.

І оскільки щорічно підприємства вносять до місцевого бюджету Запоріжжя значні суми коштів у вигляді специфічних податків, інформація про використання місцевого бюджету повинна бути публічною. Під час проведення аналізу ймовірних негативних наслідків для довкілля від реалізації стратегії розвитку міста було запропоновано ряд оперативних завдань, реалізація яких покликана покращити екологічну ситуацію (табл. 3.1.).

3.1. Аналіз відповідності цілей Стратегії стратегічним цілям державної екологічної політики визначених «Основними засадами (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року», м. Запоріжжя

Стратегічні цілі державної екологічної політики	Стратегічні цілі Стратегії			
	Розвиток людського капіталу та підвищення якості життя населення (смартспеціалізації) у національному та глобальному просторі	Конкурентоспроможна економіка регіону (яка розвивається на засадах смартспеціалізації у національному та глобальному просторі)	Гармонійний просторовий розвиток	Екологічна безпека та збереження природних ресурсів
1. Формування в суспільстві екологічних цінностей і засад	++	+	+	++

сталого споживання та виробництва				
2. Забезпечення сталого розвитку природноресурсного потенціалу України	++	0	+	++
3. Забезпечення інтеграції екологічної політики у процес прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку України	+	+	+	++
4. Зниження екологічних ризиків з метою мінімізації їх впливу на екосистеми соціально-економічний розвиток та здоров'я населення	++	+	+	++
5. Удосконалення та розвиток державної системи природоохоронного управління	+	+	+	+

Для оцінки відповідності цілей використовувалася п'ятибальна шкала:

++ - цілі Стратегії добре узгоджені з стратегічними цілями державної екологічної політики;

+ - цілі Стратегії та стратегічні цілі державної екологічної політики принципово узгоджуються, проте не узгоджені в стратегії. Необхідно тісніше пов'язати цілі на наступних етапах планування та/або на рівні заходів;

0 - цілі Стратегії та стратегічні цілі державної екологічної політики нейтральні по відношенню одні до одних - - цілі Стратегії та стратегічні цілі державної екологічної політики не узгоджуються, але можуть бути узгоджені.

В рамках наступного планування потрібні спеціальні заходи, спрямовані на узгодження цілей стратегії та стратегічних цілей державної екологічної політики - цілі Стратегії та стратегічні цілі державної

екологічної політики принципово суперечать одні одним. Необхідні термінові заходи, сформовані на уточнення цієї цілі Стратегії.

Узгодженість стратегічних цілей Запорізької області з ключовими секторами розвитку була також проаналізована. Позначка «х» використовується там, де присутня узгодженість, внесок або відповідний зв'язок.

Однак протягом всього процесу розробки стратегії громадськість наполягала на тому, щоб виділити всі заходи, що стосувалися екології, в окремий напрям — у результаті він поєднав усі заходи, які стосуються охорони довкілля в абсолютно різних галузях: міське господарство, освіта, транспорт, промислове виробництво».

Разом із появою окремого екологічного напрямку в Стратегії розвитку Запоріжжя до наслідків проведення СЕО можна зарахувати й створення неформального об'єднання містян «Екокоаліція Запоріжжя».

3.2. Стратегічні цілі м. Запоріжжя

Сектори	Стратегічні цілі (Запорізька область)			
	Розвиток людського капіталу та підвищення якості життя населення (спеціалізації у національному та глобальному просторі)	Конкурентоспроможна економіка регіону (яка розвивається на засадах смартспеціалізації у національному та глобальному просторі)	Гармонійний просторовий розвиток	Екологічна безпека та збереження природних ресурсів
Промисловість та інфраструктура	+	+	+	+
Економіка й торгівля	+	+	+	+
Сільське, лісове господарство, харчова промисловість	+	+		+

Транспорт і дороги	+	+	+	
Екологія і природні ресурси	+	+	+	+
Освіта й молодь	+	+	+	
Здоров'я, соціальний захист, сім'я й дитина	+		+	+
Культура й туризм	+	+	+	+
Обмін інформацією	+	+	+	+
Комунальне господарство	+	+	+	+
Територіальний розвиток, земля й кадастр	+	+	+	+

Стратегічне бачення розвитку міста Запоріжжя 2028 – це:

- місто чистих енергій, кришталевого повітря, прозорих вод і охайних берегів, екологічно чисте та безпечне, з достатньою кількістю парків і скверів з цікавими місцями змістовного культурного відпочинку;
- потужний економічний центр з поступовим переважанням енергоефективної та екологічно дружньої креативної економіки, столиця «повітряних моторів», з гармонійним поєднанням високотехнологічного потенціалу та високим рівнем життя мешканців, безцінної культурно-історичної спадщини та унікального туристичного середовища;
- місто однаково комфортне у кожному своєму куточку, чисте, затишне, красиве, з широким спектром послуг, розвиненим і зручним громадським транспортом, стрімке та просторе як Дніпро;
- освітній і науковий центр світового рівня, де створено всі умови для розвитку особистих, творчих і професійних якостей людини; місто здоров'я, культури та спорту; духовної рівноваги та порозуміння, національної

єдності, творчої самореалізації щасливих людей; місто вільне й творче, як ціле українство.

Початковою метою об'єднання було лобювання внесення екологічного напрямку до стратегії розвитку, а тепер активісти займаються проведенням громадських слухань із питань моніторингу повітря в місті. Отже, проведення СЕО дало місту змогу подивитися на довкілля не лише як на ресурс, а і як на пріоритетний для жителів Запоріжжя чинник розвитку міста.

Івано-Франківськ.

В Івано-Франківську стратегічну екологічну оцінку Стратегії розвитку міста Івано-Франківська на період до 2028 року було проведено у 2017 році. До складу робочої групи із СЕО ввійшли представники міської влади, екологічних громадських організацій, наукових установ і експертного середовища. Загалом над СЕО понад два місяці працювали 23 фахівці. Мешканці міста мали можливість ознайомитися з проектом звіту про СЕО та за допомогою офіційного сайту ІваноФранківської міської ради внести до нього свої пропозиції й доповнення.

Ключовою екологічною проблемою міста є забруднення повітря викидами автотранспорту — майже 96 % від усіх викидів. Особливо ця проблема стосується центральної частини Івано Франківська. Пропускна спроможність вуличної мережі не відповідає інтенсивності транспортних потоків та, крім того, не витримує навантаження з боку транзитних потоків, що йдуть центром міста.

Аналіз екологічної ситуації визначив такі основні виклики: відсутність оновленого генерального плану міста, нерегульована забудова та недостатня кількість зелених зон, недостатня транспортна інфраструктура (паркінги, вело- та пішохідні зони, сучасний громадський транспорт), проблема розміщення й переробки твердих побутових відходів. Також СЕО звертає увагу на недостатню площу зелених насаджень: частка

зелені становить лише 18 % від загальної території міста, попри норму 40–60 %.

В Івано-Франківську утворюються та накопичуються досить великі обсяги побутових відходів, але при цьому фактично немає механізму їх ефективного розміщення й захоронення. «СЕО суттєво вплинула на хід формування стратегії розвитку міста. На сьогодні для міста є нагальним вирішення таких проблем, як: поводження з твердими побутовими відходами, переробка відходів виробництва води, забруднення атмосфери транспортними та промисловими викидами.

Завдяки СЕО до Стратегії розвитку Івано-Франківська на період до 2028 року ввійшли заходи, які не повинні справляти негативний вплив на стан довкілля міста. І це дійсно актуальний план дій міста.

Наприклад, збільшення частки комунального електричного транспорту та збільшення площі зелених зон міста — це саме ті заходи, які потрібні й будуть впроваджені в Івано-Франківську вже цього року». Сучасне, чисте, зелене, енергоефективне, комфортне для життя місто з розвинутою інфраструктурою, зручною для мешканців та гостей — таким бачать Івано-Франківськ у майбутньому його мешканці.

Саме тому один зі стратегічних напрямів сформульовано як «Місто енергоефективної та дружньої до довкілля інфраструктури», щоб максимально спрямувати зусилля на покращення екологічної ситуації в місті. «СЕО дозволяє побачити, які виклики є в контексті екології, як мінімізувати їх негативний вплив, які дії потрібно зробити на випередження або задля оптимізації наявних загроз.

Команда, яка займалася СЕО, для ґрунтовності дослідження окремо проводила зустрічі з представниками різних груп населення Івано-Франківська, а на фінальному етапі підготовки стратегії надала свій звіт із рекомендаціями для внесення їх до стратегії.

Фактично ми максимально включили в стратегію розвитку Івано-Франківська ці побажання робочої групи із СЕО як на рівні індикаторів, так

і на рівні оперативних цілей». Стратегія розвитку міста Івано-Франківська на період до 2028 року передбачає покращення якості атмосферного повітря за рахунок впровадження сучасної комплексної транспортної системи, збільшення парку громадського електротранспорту та розвитку велосипедної інфраструктури. Передбачено також будівництво, реконструкцію, облаштування парків і скверів, збереження й розширення площі озер. Крім того, передбачено дії задля зменшення обсягів утворення твердих побутових відходів і зростання обсягів їх переробки. Додатково для Івано-Франківська вкрай важливими є розробка та запровадження правил забудови центральної частини міста. З 2019 року до містобудівних умов і обмежень на будівництво багатоквартирних житлових будинків унесено обов'язковість облаштування підземних контейнерних майданчиків для сміття. У контексті будівництва муніципальних паркінгів буде розроблено схему й електронну мапу місць паркування, створено мобільний додаток із переліком вільних місць для паркування в реальному часі.

Кременчук.

У листопаді 2017 р. фахівці Проекту ПРОМІС презентували Звіт про СЕО Стратегії розвитку міста Кременчука до 2028 року. Документом визначено 19 ключових проблем щодо екологічної ситуації в місті. Головною проблемою визнано забруднення атмосферного повітря викидами промислових підприємств й автотранспорту. Високий рівень концентрації промислових об'єктів у місті, специфічна структура промислового виробництва з високим зосередженням екологічно небезпечних виробництв, відсутність належних природоохоронних систем — усе це зумовлює нині в Кременчуці підвищений рівень забруднення довкілля й дефіцит водних ресурсів.

На початковому етапі проведення СЕО найскладнішим для робочої групи виявилось охопити загалом сферу застосування та сприйняти методологію роботи. Тому експерти Проекту ПРОМІС консультували робочу групу щодо порядку й інструментів здійснення СЕО.

До складу спеціальної робочої групи ввійшли майже 30 осіб, серед яких: представники виконавчого комітету Кременчуцької міської ради на чолі з першим заступником міського голови, представники комунальних підприємств, міських підрозділів державних служб, проектних і громадських організацій екологічного спрямування, депутати Кременчуцької міської ради та колектив науковців природничих факультетів Кременчуцького національного університету ім. М. Остроградського.

До процесу СЕО активно долучились, зокрема, 8 місцевих екологічних організацій, активісти яких активно брали участь в обговоренні та наданні пропозицій. Робоча група із СЕО проаналізувала відповідність цілей Стратегії розвитку міста Кременчука регіональним екологічним цілям, а також надала рекомендації стосовно додаткових оперативних завдань, які можуть суттєво посприяти досягненню оперативних цілей стратегії розвитку міста.

СЕО сприяє ефективній реалізації ініціатив із місцевого розвитку, забезпечуючи інтеграцію пріоритетів екологічної збалансованості до розвиткових ініціатив. Навіть після визначення можливих позитивних і негативних впливів, у разі необхідності, стратегію розвитку міста в будь-який момент можна доопрацювати, адже це гнучкий план розвитку громади Кременчука.

З нашого досвіду, СЕО мала винятково позитивний вплив на загальний процес стратегічного планування розвитку міста, оскільки усвідомлено сприймалася як прекрасний інструмент запобігання появі негативних впливів на довкілля, а отже поліпшення якості життя мешканців Кременчука». Бачення стратегії розвитку міста передбачає впровадження сучасних технологій у галузі збереження довкілля. Одним зі стратегічних напрямів розвитку є «Енергоефективне та екобезпечне місто», який спрямований на покращення екологічного стану території міста та зменшення антропогенного навантаження на довкілля. Поки

природоохоронні ініціативи, запропоновані в рамках СЕО, перебувають на стадії виконання, місто вже успішно реалізувало заходи місцевих програм з охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів, а представники громадських організацій подали чимало екологічних проєктів до плану реалізації стратегії розвитку міста.

Місто розробило проєкт екологічної мережі Кременчука, у якому визначено буферні зони для забезпечення охорони ключових територій і екокоридорів мережі, виділено відновлювані території, окреслено перспективи розвитку екомережі міста, що допоможе припинити втрати біорізноманіття.

Крім того, затверджено Порядки здійснення оперативного контролю за забрудненням атмосферного повітря та реагування в період несприятливих метеорологічних умов на території міста, що зобов'язує промислові підприємства вжити заходів щодо регулювання викидів забруднюючих речовин у період несприятливих метеорологічних умов і дає змогу інформувати населення про несприятливі метеорологічні умови.

«У період, коли державою активно проводяться зміни екологічного законодавства та адаптація його до законодавства Європейського Союзу, СЕО набуває все більшого значення. Суттєвою перевагою проведення СЕО Стратегії розвитку міста Кременчука на період до 2028 року стала можливість сформулювати коло екологічних проблем безпосередньо для нашого міста та врахувати всі напрями їх вирішення, за допомогою досвідчених фахівців визначити їх пріоритетність. У подальшому врахування означених екологічних питань при соціально економічному розвитку міста має призвести до запобігання або принаймні пом'якшення екологічних наслідків».

Екологічна ситуація на території міста характеризується відносною стабільністю показників. Високий рівень концентрації промислових об'єктів в місті, нераціональна структура промислового виробництва з високою концентрацією екологічно небезпечних виробництв, відсутність

належних природоохоронних систем зумовлюють в Кременчуці підвищений рівень забруднення довкілля, дефіцит водних ресурсів.

Нестача в безвітряні періоди кисню в приземних шарах атмосфери, застій біля земної поверхні повітря, забрудненого викидами промисловості і транспорту, призводить в останній час до смогових явищ. Однією із складових розв'язання нагальних екологічних проблем є створення дієвої системи моніторингу довкілля, тобто організація системи спостережень, збирання, оброблення, передавання, збереження та аналізу інформації про стан довкілля, прогнозування його змін та прийняття рішень про запобігання негативним змінам стану довкілля, його впливу на здоров'я населення та дотримання вимог екологічної безпеки.

Сучасна екологічна ситуація об'єднує в собі оцінку екологічного стану окремих компонентів довкілля: стану атмосферного повітря та водного середовища, поводження з відходами, природно-заповідних територій, характер яких постійно змінюється. Від напрямку цих змін залежить рівновага природних екосистем та збалансованість подальшого екологічного та соціально-економічного розвитку міста Кременчука.

Робоча група з СЕО визначила рейтинг ключових проблем екологічної безпеки міста (Таблиця 3.3.).

3.3. Проблеми екологічної безпеки міста Кременчука

№ (рейтинг)	Проблема
1	Забруднення атмосферного повітря викидами промислових підприємств і автотранспорту (високий рівень забруднення повітряного басейну міста)
2	Незадовільний стан звалища ТПВ
3	Відсутність підприємств з переробки ТПВ
4	Розташування деяких підприємств в безпосередній близькості від житлових кварталів (невизначеність санітарно-захисних зон навколо підприємств)

5	Недосконалість системи екологічного моніторингу
6	Забруднення водних об'єктів скидами забруднюючих речовин із зворотними водами промислових підприємств і підприємств ЖКГ
7	Розміщення та утилізації промислових відходів
8	Слабкі важелі впливу органів місцевого самоврядування на процеси техногенного навантаження в місті
9	Розміщення та захоронення твердих побутових відходів (ТПВ)
10	Порушення гідрологічного та гідрохімічного режиму малих річок міста
11	Недостатня ефективність роботи наявних очисних споруд
12	Значні обсяги утворення відходів I-III класів небезпеки
13	Низький рівень екологічної культури у представників бізнесу та населення
14	Забрудненість ґрунтів на території міста
15	Низький рівень використання альтернативних джерел енергії
16	Незадовільний стан каналізаційних мереж, насосних станцій, зливової каналізації
17	Загроза підтоплення частини території міста
18	Висока енергоємність та ресурсоємність виробництва
19	Низький рівень впровадження енергоефективних технологій

Украї важливо із самого початку ретельно поєднувати процеси планування та проведення СЕО. СЕО рекомендовано проводити на ранніх етапах процесу розробки проекту ДДП (до подання його для затвердження), коли відбувається розгляд усіх альтернатив і варіантів дій.

У процесі здійснення СЕО доцільно оцінити обґрунтоване коло альтернатив і визначити найоптимальніший сценарій для забезпечення максимально можливого рівня збереження довкілля та здоров'я населення. Для проведення СЕО необхідні додаткові фінансові ресурси. Проведення СЕО потребуватиме коштів державного та місцевих бюджетів, адже саме державні органи й органи місцевого самоврядування є замовниками планів, програм і стратегій.

У країнах ЄС фінансові затрати на СЕО становлять приблизно 7–10 % кошторису розробки плану чи програми. Наприклад, в Естонії проведення однієї СЕО коштує від 4 до 30 тис. євро, в Угорщині — від 20 до 40 тис. євро. Це прямі видатки замовників.

Отриманий досвід може допомогти здійснювати майбутнє планування ефективніше й заощаджувати кошти в перспективі. Для досягнення успіху важливою є повна політична підтримка СЕО з боку місцевих органів влади. Локальні владні інституції відіграють значну роль під час проведення СЕО. Адже від політичної волі органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування залежить буквально кожний етап СЕО — починаючи з ухвалення рішення про проведення оцінки та її фінансування та закінчуючи загальним керівництвом і врахуванням результатів СЕО в проектах ДДП. Повна підтримка й участь місцевих експертів має вирішальне значення. Залучення до процесу СЕО тих зацікавлених місцевих фахівців, для кого збереження довкілля є одним з основних видів діяльності, є запорукою якісного кінцевого продукту.

Під час проведення СЕО доцільно використовувати прості та доступні аналітичні методи, які зрозумілі й зручні для учасників процесу, а отже дадуть практичні результати. Збір інформації варто здійснювати лише в тому обсязі та з тим ступенем деталізації, які потрібні для ухвалення обґрунтованого рішення. Участь громадськості є запорукою успіху СЕО. Проект стратегії, плану або програми та звіт про стан довкілля потрібно довести до відома громадськості якомога раніше, найкраще — на момент

формування робочої групи із СЕО. Залучення громадськості на ранньому етапі підвищить прозорість процесу СЕО, забезпечить можливість виявлення потенційного конфлікту інтересів різних соціальних груп, а також гарантуватиме розгляд пріоритетних для громадськості питань. Вимоги до процесу стратегічного планування у зв'язку з проведенням СЕО набагато вищі, ніж до традиційних процесів планування соціально-економічного розвитку. СЕО має бути частиною процесу розробки проєктів ДДП, а процес стратегічного планування має базуватися на інтеграції економічних, соціальних, екологічних цілей і завдань розвитку міста чи регіону. Під час СЕО варто сконцентруватися на основних екологічних проблемах і питаннях, які виникають на певній стадії процесу розробки ДДП, — це допоможе провести СЕО компетентно, своєчасно та з найменшими витратами.

Впровадження на законодавчому рівні СЕО дає чимало переваг для окремих міст, регіонів і в цілому для держави. А саме:

- Встановлення високого рівня захисту довкілля. В процесі проведення оцінки визначаються можливі наслідки для навколишнього середовища і здоров'я громадян. У випадку виявлення подібного впливу відповідним інстанціям надається рекомендація щодо пом'якшення наслідків, інший варіант альтернативного шляху розвитку.
- Сприяння сталому розвитку і екологізації економіки. Проведення СЕО надає органам державної влади можливість компонувати вирішення природоохоронних завдань з досягнення екологічних цілей.
- Підвищення якості програм. СЕО спонукає до розгляду всього спектру наслідків і можливостей. За рахунок цього вдається обрати оптимальний варіант збалансованого розвитку конкретного міста, регіону, країни в цілому.
- Сприяння вдосконаленню системи управління та налагодження партнерства влади та громадськості. Як видно з етапів проведення СЕО, передбачені чіткі консультативні та комунікаційні процедури між органами

влади, представниками бізнесу, громадськістю. В результаті вдається приймати обґрунтовані та врівноважені рішення, з урахуванням потреб усіх сторін.

- Запобігання виникненню помилок, які можуть мати важкі наслідки. З допомогою СЕО вдається вчасно виявити та відкинути несталі варіанти розвитку, котрі містять помилки, спричинені нехтуванням охороною довкілля, здоров'ям населення.

СЕО цілком виправдано можна назвати фундаментом стратегії збалансованого розвитку. Поєднання планів економічного розвитку та захисту екології дозволить в майбутньому покращити стан довкілля.

3.4. Участь громадськості у проведенні стратегічної екологічної оцінки

Участь громадськості є одним з важливих принципів СЕО. Участь громадськості та інших заінтересованих сторін у процесі СЕО є гарантією запобігання можливостям прийняття органами влади таких стратегічних рішень, які можуть обмежити екологічні права та інтереси громадян. На практиці при визначенні учасників процесу СЕО виникають труднощі щодо коректного розмежування громадськості на «заінтересовану» та «незаінтересовану».

У міжнародному праві громадськість — це одна або більше фізичних або юридичних осіб і, згідно з національним законодавством або практикою, їх об'єднання, організації або групи. Таке визначення застосовується в Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція), Протоколі про СЕО та Директиві 2001/42/ЄС. Заінтересована громадськість — це громадськість, на яку справляє або може справити вплив процес прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля, або яка має заінтересованість у цьому процесі; для цілей цього визначення неурядові організації, які сприяють охороні

довкілля та відповідають вимогам національного законодавства, вважаються такими, що мають заінтересованість (Орхуська конвенція).

Трактування громадськості в законодавстві України цілком адаптоване до міжнародного права. У Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» (статті 9, 16, 21) під громадськістю розуміють окремих громадян України та їх об'єднання. Закон України «Про громадські об'єднання» дає широке тлумачення громадського об'єднання, враховуючи при цьому не лише фізичних, а й юридичних осіб приватного права.

Громадськість — одна або більше фізичних чи юридичних осіб, їх об'єднання, організації або групи, які діють згідно з чинним законодавством України або практикою (Положення про участь громадськості у прийнятті рішень у сфері охорони довкілля, затверджене Наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 18.12.2003 № 168).

Зацікавлена громадськість — це громадськість, на яку впливає реалізація рішень з питань, що справляють чи можуть справити негативний вплив на стан довкілля (Положення про участь громадськості у прийнятті рішень у сфері охорони довкілля).

Громадське об'єднання — це добровільне об'єднання фізичних осіб та (або) юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів (Закон України «Про громадські об'єднання», ст. 1, п. 1).

У контексті СЕО заінтересовану громадськість можна розглядати як громадськість, екологічні права та інтереси якої зачіпаються або можуть бути порушені при реалізації стратегічних рішень і яка відповідно до цього має право на безпосередню участь у розробленні управлінських актів з метою контролю врахування в них екологічних критеріїв і вимог.

Протокол про СЕО вимагає забезпечення своєчасних і ефективних можливостей для участі громадськості в СЕО планів і програм, коли ще можливий вибір будь-якого з варіантів. Проект плану або програми, а також екологічний звіт повинні бути своєчасно доведені до відома громадськості. Слід виявити зацікавлену громадськість, у тому числі відповідні неурядові організації.

Процес СЕО передбачає проведення консультацій з органами влади, зокрема з природоохоронними органами та органами охорони здоров'я, яким потрібно надавати вчасну та ефективну можливість висловити свою думку щодо проекту СПП та звіту про СЕО.

Громадськість у межах строку громадського обговорення має право подати замовнику в письмовій формі (у тому числі в електронному вигляді) зауваження і пропозиції до проекту документа державного планування та звіту про стратегічну екологічну оцінку. Усі зауваження і пропозиції до проекту документа державного планування та звіту про стратегічну екологічну оцінку, одержані протягом встановленого строку, підлягають обов'язковому розгляду замовником.

За результатами розгляду замовник враховує одержані зауваження і пропозиції або мотивовано їх відхиляє. Пропозиції і зауваження, подані після встановленого строку, не розглядаються.

Оприлюднення проекту документа державного планування та звіту про стратегічну екологічну оцінку з метою одержання зауважень і пропозицій не виключає можливості проведення в порядку, передбаченому законодавством, громадських слухань, будь-яких інших форм публічного громадського обговорення проекту документа державного планування та звіту про стратегічну екологічну оцінку (табл. 3.4.).

За результатами громадського обговорення замовник готує довідку про громадське обговорення, в якій підсумовує отримані зауваження і пропозиції та зазначає, яким чином у документі державного планування та звіту про стратегічну екологічну оцінку враховані зауваження і пропозиції,

надані відповідно до цієї статті (або обґрунтовує їх відхилення), а також обґрунтовує обрання саме цього документа державного планування у тому вигляді, в якому він запропонований до затвердження, серед інших виправданих альтернатив, представлених до розгляду. До довідки додаються протокол громадських слухань (у разі проведення) та отримані письмові зауваження і пропозиції. Довідка про громадське обговорення є публічною інформацією.

3.4. Участь громадськості та консультації на різних етапах СЕО

Етапи СЕО	Консультації з органами влади, доступ громадськості до інформації та участь громадськості в СЕО
Визначення необхідності проведення СЕО	Консультації з компетентними природоохоронними органами та органами охорони здоров'я, інформування громадськості
Визначення сфери охоплення	Виявлення органів влади, з якими будуть проводитися консультації, і громадськості для подальшого залучення. Консультації з компетентними природоохоронними органами та органами охорони здоров'я. На розсуд: Консультації з громадськістю
Аналіз контексту та вихідних умов	На розсуд: Консультації з органами влади та громадськістю з питань контексту та відповідних питань, реєстрація зауважень
Розроблення та порівняльний аналіз альтернативних варіантів	На розсуд: Консультації з органами влади та громадськістю щодо альтернативних варіантів і реєстрація зауважень
Документація	

Консультації з компетентними органами влади та громадськістю	Надання громадськості та органам влади проекту СПП та звіту про СЕО Консультації з органами влади та заінтересованою громадськістю щодо проекту СПП і звіту про СЕО Повідомлення та консультації із зачепленими Сторонами (залежно від обставин) Збір зауважень для їх належного врахування під час прийняття рішення
Прийняття рішення	
Моніторинг	Забезпечення доступу громадськості та органів влади до результатів моніторингу

У процесі СЕО має бути забезпечена участь громадськості, проведення консультацій з органами влади, а також транскордонних консультацій, якщо СПП може мати значні наслідки у транскордонному контексті. В таблиці відображено зв'язок етапів СЕО з процедурами консультацій та участю громадськості, подані можливі варіанти залучення громадськості та проведення консультацій із заінтересованими сторонами на різних етапах СЕО.

На етапі консультацій мають бути організовані консультації з уповноваженими органами та заінтересованою громадськістю, під час яких мають бути отримані коментарі та зауваження щодо звіту про СЕО, а також альтернативних варіантів проекту СПП. Ці коментарі та зауваження мають бути враховані під час прийняття рішення щодо СПП. Якщо під час оцінки були виявлені можливі транскордонні наслідки, на цьому кроці потрібно розпочати транскордонні консультації. Такі консультації можуть бути також проведені на прохання зачепленої Сторони.

ВИСНОВКИ

1. Стратегічна екологічна оцінка є частиною (розділом) комплексного плану та є інструментом верифікації рішень, запропонованих в комплексному плані, з точки зору впливів на довкілля та здоров'я населення. Іншими словами, виходячи з сучасного стану навколишнього середовища в межах певної території, а також особливостей ймовірних впливу та їх наслідків, за допомогою СЕО здійснюється оцінка як запропонованих проектних рішень комплексного плану, так і запропонованих альтернативних варіантів (як мінімум – варіант, коли план не буде затверджено).
2. СЕО не виконує жодних функцій з передачі інформації та даних в кадастри. Можна говорити лише про те, що завдяки СЕО проектні рішення, що затверджуються в рамках комплексного плану, враховують показники впливу на довкілля та здоров'я населення та не призводять до не виправданого зростання антропогенного впливу. А от саме ці проектні рішення безпосередньо пов'язані з інформацією, яка передається до земельного та містобудівного кадастрів.
3. Процедура СЕО дозволяє не тільки проводити заходи щодо подолання існуючих конфліктів природокористування, а й, головне, упередити можливі потенційні конфлікти, пов'язані з реалізацією планувальних рішень комплексного плану просторового розвитку території територіальної громади.
4. Здійснення процедури СЕО не спрямоване на обмеження економічної активності в громаді та в регіоні – це інвестиція в майбутній добробут. Стратегічне екологічне оцінювання створює умови для залучення не тільки вітчизняних, але й іноземних інвесторів, що розширює можливості більш повної реалізації потенціалу розвитку громади, сприяє створенню нових робочих місць, покращенню ситуації на ринку праці, зменшенню відтоку найбільш активного населення.

5. Збір інформації і даних, що стосуються розвитку громади, впливає на вибір методів для їх подальшого опрацювання та отримання об'єктивних висновків про стан та можливі зміни довкілля.

6. СЕО планувальних рішень комплексного плану повинна мати достатній ступінь повноти і глибини аналізу передумов, чинників і факторів, що в сукупності визначають можливості реалізації планувальних рішень документу державного планування та ймовірні екологічні наслідки її впливу на компоненти, що охороняються.

7. Базисом розроблення звіту про СЕО, комплексного врахування особливостей природних умов, сучасного екологічного стану та планувальних рішень є геоінформаційні технології, які забезпечують підготовку, узгодження, організацію просторових даних для забезпечення можливостей подальшого їх використання для аналізу та оцінювання. Організація просторових даних з використанням геоінформаційних систем дає можливість найбільш повно і комплексно враховувати всі можливі варіанти впливу проектних рішень на майбутній стан території планування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Берданова О. Стратегічне планування. Навчальний посібник / О. Берданова, В. Вакуленко, В. Тертичка. — Л.: ЗУКЦ, 2008. — 138 с.
2. Директива 2001/42/ЄС Європейського парламенту та Ради від 27 червня 2001 року про оцінку впливу на стан навколишнього природного середовища окремих проектів та програм. — Режим доступу: www.minjust.gov.ua/file/33314
3. Дюсик И. Стратегическая экологическая оценка концепций регионального развития. Том 1: методология / Ири Дюсик, Даниэль Росеки, Войцех Выналек. — Министерство экологии Чешской Республики. Режим доступу: http://archive.rec.org/REC/Programs/EnvironmentalAssessment/pdf/Czech_SEA_Meth_RU.pdf
4. Звіт про стратегічну екологічну оцінку. Стратегії розвитку Дніпропетровської області на період до 2020 року: проект. — Режим доступу: <http://oblrada.dp.ua/strateg>
5. Карамушка В. І. Екологічна збалансованість стратегічних ініціатив і проектів (інтегрування довкільних аспектів у стратегічне планування та проектну діяльність): практ. посібник / Віктор Карамушка.— К.: К.І.С., 2012. — 138 с.
6. Національна Стратегія для впровадження СЕО та реалізації вимог СЕО Протоколу ЄЕК ООН: Україна (травень 2006 р.), 2006. — С. 31. — Режим доступу: http://www.unesco.org/fileadmin/DAM/env/eia/documents/SEA_CBNA/Ukraine_strategy_uk.pdf
7. Оценка требуемого содействия увеличению потенциала для реализации Протокола ЕЭК ООН по стратегической экологической оценке в Республике Украина: страновой обзор / Региональный экологический центр для стран Центральной и Восточной Европы (РЭЦ). — К., 2004. — 29 с.
8. Пособие по применению Протокола ЕЭК ООН по стратегической экологической оценке. Заключительная версия (февраль 2011 г.). Организация Объединенных Наций и Региональный Экологический Центр

по Центральной и Восточной Европе. — 2011. — 273 с. — Режим доступа: http://www.unecce.org/fileadmin/DAM/env/eia/sea_manual/documents/SEA_Manual_final_Feb2011_ru.pdf

9. Протокол по стратегической экологической оценке к Конвенции об оценке воздействия на окружающую среду в трансграничном контексте. — Киев. — 21 мая 2003 года. — Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_b99

10. Розроблення та впровадження стратегічного плану розвитку регіону: практичний посібник / [Боврон Б., Вігода А., Девідсон Г. та ін.]; за ред. І. Санжаровського. — К.: К.І.С., 2008. — 214 с.

11. Стратегія розвитку Дніпропетровської області на період до 2020 року: проект. — Режим доступа: <http://oblrada.dp.ua/strateg>

12. Applying Strategic Environmental Assessment: Good Practice Guidance for Development Co-operation. DAC Guidelines and Reference Series / OECD. — 2006. — 180 p. — Режим доступа: http://www.oecd-ilibrary.org/development/applying-strategic-environmental-assessment_9789264026582-en

13. Handbook of strategic environmental assessment / ed. by B. Sadler [et al.]. — London: Earthscan, 2011. — 621 p.

14. Noble B. Regional Strategic Environmental Assessment (R-SEA). Methodological Guidance and Good Practice / Bram Noble, Jill Harriman. — Canada : University of Saskatchewan, 2008. — 59 p.

15. Strategic Environmental Assessment of Policy, Plan and Program Proposals: CIDA Handbook. Canadian International Development Agency. — 2004. — 19 p.

16. Strategic Environmental Assessment: The Cabinet Directive on the Environment Assessment of Policy, Plan and Program Proposals: Guidelines for Implementing the Cabinet Directive. — Ottawa: Privy Council Office and Canadian Environment Assessment Agency, 2010. — 13 p.

17. Hennings, V. (Koord.) (2000): Methodendokumentation Bodenkunde. — 2. Auflage, Hannover

18. Landschaftsplanung / [mit Beitr. von: Claus Bittner]. Christina von Haaren (Hrsg.). – Stuttgart: UTB, Ulmer, 2004, 527 S.
19. Methodendokumentation «Bodenkunde»: Auswertungsmethoden zur Beurteilung der Empfindlichkeit und Belastbarkeit von Böden. 2.Auflage. / Geologisches Jahrbuch. Sonderhefte: ReiheG, Heft SG1 – Ad-hoc-AG Boden-Koordination: Volker Hennings. Verlag Schweizerbart, Stuttgart, 2000.
20. Riedel W., Lange, H. (Hrsg.). (2002). Landschaftsplanung. Heidelberg
21. Schmidt C., Hage G.; Galandi R. u.a. (2010). Kulturlandschaft gestalten – Arbeitsmaterial Kulturlandschaft. Naturschutz und Biologische Vielfalt. Heft 103. Bundesamt für Naturschutz. Bonn Bad Godesberg
22. Schmidt, C.: Hochwasserschutz und –vorsorge auf den Stufen der Regional- und Bauleitplanung – welche Möglichkeiten bieten die planerischen Instrumente? Tagungsbericht der Dresdner Planer Gespräche, Dresden 11/02. Druck- u. Verlagsgesellschaft Marienberg, S. 115-138.
23. Therivel, Riki & González, Ainhoa. (2020). Is SEA worth it? Short-term costs v. long-term benefits of strategic environmental assessment. Environmental Impact Assessment Review. 83. 106411. 10.1016/j.eiar.2020.106411.
24. Вишневецький В. І., Шевчук С. А. Оцінювання стану водних об'єктів Києва за даними дистанційного зондування Землі // Український журнал дистанційного зондування Землі 11(2016) 9–14.
25. Голубцов О. Г. Геоінформаційні системи у ландшафтному плануванні // Фізична географія та геоморфологія. – 2015. – Вип. 3 (79). – С. 173-180.
26. Голубцов О.Г. Інвентаризація та аналіз даних у ландшафтному плануванні на основі ГІС // Укр. геогр. журн. — № 4. — 2014. — С. 21 — 29.
27. Голубцов О.Г. Образ ландшафту: аналіз і оцінювання у ландшафтному плануванні // Укр. геогр. журн. — № 1. — 2018. — С. 15 — 23.
28. Гродзинський М. Д. Ландшафтна екологія: Підручник. Київ, 2014. 550 с.
29. Гродзинський М. Д. Пізнання ландшафту: місце і простір / Гродзинський

- М. Д. – К.: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2005.
– Т.1. – 431 с.
30. Дідух Я.П., Фіцайло Т.В., Коротченко І.А., Якушенко Д.М., Пашкевич Н.А. Біотопи лісової та лісостепової зон України / Ред. чл.-кор. НАН України Я.П. Дідух. – К.: ТОВ «Макрос», 2011. – 288 с.
31. Еколого-агрохімічна паспортизація полів та земельних ділянок. Керівний нормативний документ / [за ред. акад. О.О.Созінова]. – К.: Аграрна наука, 1996, 88 с.
32. Інтеграція екологічних вимог в просторові плани громад (методичні настанови) / Г.В. Айлікова, О.Г. Голубцов, Т.В. Криштоп, С.А. Лісовський, Є.О. Маруняк, Ю.М. Палеха, Л.Г. Руденко, Ю.М. Фаріон, В.М. Чехній, Л.О. Чижевська, А. Май, Ш. Хайланд, К. Якобі / Під ред. Л.Г. Руденка. Київ: Інститут географії НАН України, 2020. – 168 с.
33. Лук'янчук, К. А. Геоінформаційне моделювання розвитку ерозійних процесів на локальному і районному рівнях : автореф. дис... канд. геогр. наук : [спец.] 11.00.01 / Катерина Анатоліївна Лук'янчук, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ: [б.в.], 2020.– 20 с.
34. Малишева Л. Л. Геохімія ландшафтів / Малишева Л. Л. – К.: Либідь, 2000. – 472 с.
35. Методика гідрографічного та водогосподарського районування території України відповідно до вимог Водної Рамкової Директиви Європейського Союзу / В. В. Гребінь, В. Б. Мокін, В. А. Сташук, В. К. Хільчевський, М. В. Яцюк, О.В.Чунар'юв, Є. М. Крижановський, В. С. Бабчук, О. Є. Ярошевич - К.: Інтерпрес ЛТД, 2013. – 55 с.
36. Методика екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями / А.В. Гриценко, О.Г. Васенко, Г.А. Верніченко та ін. – Х.: УкрНДІЕП. – 2012. – 37 с.
37. Методика інтеграції екологічної складової розвитку у просторове планування України (регіональний рівень) / Л. Г. Руденко, Є. О. Маруняк,

- Ю. М. Палеха, О. Г. Голубцов, Ш. Хайланд та ін. / за ред. Л. Г. Руденка. — 2-е вид. — К : Реферат, 2016. — 80 с.
38. Методические рекомендации по проведению бонитировки почв. — К.: УААН, 1993. — 96 с.
39. Методичні рекомендації щодо визначення максимального рекреаційного навантаження на природні комплекси та об'єкти у межах природно-заповідного фонду України за зонально-регіональним розподілом / Укладачі: С.С. Комарчук, А.В. Шлапак, В.П. Шлапак, Л.П. Яременко, О.З. Петрович, М.Л. Клестов, О.Т. Крижанівська, Л.В. Пархісенко, Т.В. Медіна, О.В. Гуцал, В.П. Гетьман, Г.В. Парчук, Є.М. Гребенюк, О.В. Красовська. — К.: Вид-во "Фітосоціоцентр", 2003. — 51 с.
40. Національний каталог біотопів України. За ред. А.А. Куземко, Я.П. Дідуха, В.А. Онищенко, Я. Шеффера. — К.: ФОП Клименко Ю.Я., 2018. — 442 с.
41. Розширений п'ятирічний звіт про опустелювання та деградацію земель. — Міністерство екології та природних ресурсів України. Київ, 2012, 45 с.
42. Світличний О.О., Чорний С.Г. Основи ерозієзнавства: Підручник. — Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. — 266 с.
43. Стратегічна екологічна оцінка: досвід упровадження в містах України. — К., 2019. — 44 с.
44. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
45. Водний кодекс України від 06.06.1995 № 213/95-ВР - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>
46. Закон України від 17.02.2011 № 3038-VI «Про регулювання містобудівної діяльності» - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>
47. Закон України від 20.03.2018 № 2354-VIII «Про стратегічну екологічну оцінку» - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19#Text>
48. Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII «Про охорону навколишнього природного середовища» - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

49. Закон України від 18.03.2004 № 1621-IV «Про державні цільові програми» - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15#Text>
50. Закон України від 23.05.2017 № 2059-VIII «Про оцінку впливу на довкілля» - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text>
51. Закон України від 05.10.2000 № 2026-III «Про курорти» - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14#Text>